

Kehitysvammaisten kommunikointi ja vuorovai- kutus – Opas kehitysvammaisten asumisyksik- k^öön

Henni Haatainen

2021 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Kehitysvammaisten kommunikointi ja vuorovaikutus – Opas kehitysvammaisten asumisyksikköön

Henni Haatainen
Sosionomikoulutus
Opinnäytetyö
Lokakuu 2021

Henni Haatainen

Kehitysvammaisten kommunikointi ja vuorovaikutus – Opas kehitysvammaisten asumisyksikköön

Vuosi 2021

Sivumäärä 47

Vuorovaikutus ja kommunikointi ovat keskeisessä asemassa ihmisten elämässä. Kehitysvammaisilla henkilöillä vuorovaikutukseen voi kuitenkin liittyä haasteita, ja he voivat tarvita tukea kommunikointiinsa. Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi kehitysvammaisten asumisyksikkö. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää opas, jossa esitellään yksikössä käytössä olevat puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät. Lisäksi oppaaseen tuli täytettävä kommunikointipassipohja asukkaiden yksilöllisten kommunikointitapojen kuvaamista varten. Tavoitteena oli, että opas lisäisi erityisesti uusien henkilökunnan jäsenten tietämystä eri kommunikointimenetelmistä ja asukkaiden kommunikointitavoista.

Opinnäytetyö oli luonteeltaan kehittämistyö ja muodostui raportista sekä valmiista oppaasta. Valmis opas löytyy raportin liitteistä. Opinnäytetyön tietoperustassa keskeisiä aiheita ovat kehitysvammaisuus, kehitysvammaisilla kommunikointiin liittyvät erityispiirteet sekä erilaiset puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät, kuten eleet ja ilmeet, tukiviittomat, esine- ja kuvakommunikointi sekä teknologiset sovellukset.

Oppaan taustalle kerättiin tietoa haastatteleamalla neljää yksikön työntekijää heidän ajatuksistaan yksikössä käytössä olevista puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä. Valmiin oppaan arviointi toteutettiin keräämällä sähköpostitse palautetta oppaasta viideltä yksikön työntekijältä. Työntekijöille lähetettiin sähköpostitse opas sekä viisi kysymystä, joissa työntekijöitä pyydettiin arvioimaan muun muassa oppaan ulkoasua sekä sitä, vastaako opas tavoitettaan.

Palautteen mukaan opas oli onnistunut ja selkeä kokonaisuus, joka tarjosi tiivistetysti tietoa puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä. Oppaan koettiin vastaavan tavoitettaan ja sopivan hyvin tarkoitukseensa. Kommunikointipassien tekeminen valmiin pohjan avulla asukkaille sekä mahdollisten päivitysten tekeminen oppaaseen jää toimeksiantajan vastuulle.

Asiasanat: kehitysvammaisuus, vuorovaikutus, kommunikointi, puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät, kommunikointiopas

Henni Haatainen

Interaction and communication of people with intellectual disabilities – Guide for a housing unit for people with intellectual disabilities

Year

2021

Pages

47

Interaction and communication are central in peoples' lives. People with intellectual disability can have challenges in interacting and they may need support in their communication. The working life partner of this thesis was a housing unit for people with intellectual disabilities. The purpose of this thesis was to develop a guide that introduces augmentative and alternative communication methods used in the unit. In addition the guide includes a fillable communication passport template to describe the residents' individual communication methods. The aim of the guide was especially to increase the knowledge of new employees of the different communication methods and the residents' ways to communicate.

The thesis was development work and consisted of a report and a completed guide. The completed guide can be found in the appendices of the report. In the theoretical background of the thesis the key themes are intellectual disability, special features related to communication with people with intellectual disabilities and various augmentative and alternative communication methods such as gestures and expressions, sign supported speech, object and image communication and technological applications.

Information in the background of the guide was gathered by interviewing four employees of the unit about their thoughts on the augmentative and alternative communication methods used in the unit. The evaluation of the completed guide was carried out by collecting feedback about the guide by e-mail from five employees of the unit. The e-mail with the guide and five questions was sent to the employees. They were asked to evaluate, among the other things, the layout of the guide and whether the guide meets its purpose.

According to the feedback the guide was a successful and clear package that provides concise information about augmentative and alternative communication methods. The guide was felt to fulfil its purpose and well suited to its function. It is the responsibility of the working life partner to make communication passports for the residents with the help of the fillable template and to make possible updates to the guide.

Keywords: intellectual disability, interaction, communication, augmentative and alternative communication methods, communication guide

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet	7
3	Itsemääräämisoikeus kommunikoinnin perustana	9
4	Kehitysvammaisuus ja kommunikoinnin erityispiirteet	9
5	Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät	11
5.1	Eleillä ja ilmeillä kommunikointi	12
5.2	Kuvakommunikointi	12
5.3	Tukiviittomat	13
5.4	Esinekommunikointi	14
5.5	Teknologiset apuvälineet	15
6	Kommunikointiopas	15
7	Kehittämistyö opinnäytetyönä.....	16
7.1	Kehittämistyön menetelmät	17
7.2	Kehittämistyön eteneminen ja toteutus	18
8	Arviointi	20
8.1	Prosessin itsearviointi	21
8.2	Tuotoksen arviointi	22
9	Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys.....	23
10	Pohdinta	24
	Lähteet.....	26
	Kuviot	29
	Liitteet	30

1 Johdanto

Vuorovaikutuksella ja kommunikoinnilla on keskeinen rooli ihmisen elämässä. Toimintana kommunikointi on vastavuoroista, jolloin molemmat osapuolet toimivat viestin lähettäjinä ja vastaanottajina vuorotellen ja yhtä aikaa. Koska kommunikointi on vastavuoroista toimintaa, vaikuttavat jommankumman osapuolen ongelmat ja haasteet viestien lähettämisessä tai vastaanottamisessa molempien osapuolten kommunikointiin. Kommunikoidessaan ihminen voi välittää viestejä puheen lisäksi monella tavalla, kuten ilmeillä ja eleillä. Helposti kommunikoinnissa kuitenkin korostetaan vain puhetta ja ajatellaan, ettei ihminen kykene vastavuoroiseen kommunikaatioon, jos hän ei syystä tai toisesta osaa tai pysty puhumaan. Puhe on kuitenkin vain yksi osa vastavuoroista kommunikaatiota. (Huuhtanen 2012a, 12–13.)

Kehitysvammaisilla ihmisillä ilmenee usein vaikeuksia vuorovaikutuksessa, kuten ymmärtämisessä ja itsensä ilmaisemisessa. Kehitysvammaisten henkilöiden kommunikointi- ja vuorovaikutustaidot kuitenkin vaihtelevat voimakkaasti vamman asteen ja yksilöllisten tekijöiden mukaan. Lievästi kehitysvammaiset henkilöt kommunikoivat yleensä sujuvasti puheen avulla. Keskiasteisesti kehitysvammaisen henkilö yleensä kykenee ilmaisemaan itseään puheella, mutta puheen kehitys voi olla viivästynyttä. Puheen rinnalla voidaan myös tarvita muita kommunikoinnin muotoja. Vaikeasti kehitysvammaisen henkilö tarvitsee ilmaisussaan ja puheen ymmärryksen tukena puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimenetelmien käyttöä ja paljon vastapuolen tukea. Syvästi kehitysvammaisen ihmisen ilmaisu on alkeellisten keinojen, kuten ääntelyn, katseen ja yleisen aktiivisuuden tai passiivisuuden, varassa, ja ilmaisun onnistuminen on aina kiinni ympäristön aktiivisesta tulkinnasta. (Launonen 2011, 154–158.)

Aiemmassa tutkimuksessa kehitysvammaisia henkilöitä hoitavat henkilöt ovat nostaneet tärkeimpänä kehitysvammaisten henkilöiden kanssa kommunikoimiseen vaikuttavana tekijänä esiin kehitysvammaisen henkilön tuntemisen ja hänen kommunikointiinsa perehtymisen (Martin, O'Connor-Fenelon & Lyons 2012). Tässä opinnäytetyössä tarkoituksena on kehittää opas kehitysvammaisten asumisyksikössä käytössä olevista puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä. Oppaaseen tulee lisäksi täytettävä kommunikointipassipohja, jonka avulla voidaan kuvata yksilöllisemmin asukkaiden kommunikointitapoja. Tavoitteena on, että opas lisäisi erityisesti uusien henkilökunnan jäsenten tietämystä eri kommunikointimenetelmistä.

2 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimii kehitysvammaisten asumisyksikkö. Ennen opinnäytetyön aloittamista keskustelin yhteistyökumppanin edustajan kanssa mahdollisista opinnäytetyön aiheista. Näiden keskustelujen pohjalta opinnäytetyön aiheeksi valikoitui kommunikointimenetelmiin liittyvän oppaan tuottaminen. Tarkoituksena on kehittää selkeä opas, jossa esitellään yksikössä käytössä olevat puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät. Lisäksi oppaaseen tulee kopioitava ja täytettävä kommunikointipassipohja, joka täyttämällä voidaan kuvata yksilöllisemmin jokaisen asukkaan kommunikointitapoja. Tavoitteena on, että opas lisäisi erityisesti uusien henkilökunnan jäsenten tietämystä eri kommunikointimenetelmistä ja asukkaiden kommunikointitavoista.

Oppaan avulla erityisesti uudet työntekijät ja opiskelijat saavat tiivistetysti tietoa yksikössä käytössä olevista puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä. Asukkaiden omat kommunikointipassit helpottavat asukkaiden yksilöllisiin kommunikointitapoihin tutustumisessa. Lisäksi kommunikointipassista on hyötyä, jos asukas esimerkiksi joutuu sairaalaan. Laissa kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977) säädetään, että henkilön palvelu- ja hoitosuunnitelman tulee sisältää tiedot toimenpiteistä henkilön itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi ja osallisuuden turvaamiseksi sekä kuvaus henkilön käyttämistä kommunikointimenetelmistä. Asukkaiden yksilölliset kommunikointipassit tukevat myös asukkaiden itsemääräämisoikeussuunnitelmien tekemistä ja toteuttamista.

Kehitysvammaisten kommunikointiin liittyen on havaittu aiemmissa tutkimuksissa ja opinnäytetöissä, että keskeisessä asemassa kommunikoinnin onnistumisessa ovat kehitysvammaisen tunteminen sekä riittävä tieto kommunikointiin liittyen (Martin, O'Connor-Fenelon & Lyons 2012; Hakkarainen 2014; Elo & Sundqvist 2015). Aikaisempien tutkimusten perusteella on siis nähtävissä, että kehitysvammaisten henkilöiden kanssa toimivat työntekijät pitävät kommunikointiin liittyviä tietoja tärkeinä kommunikoinnin onnistumisen kannalta.

Lähtökohta

Tutkimuksissa on havaittu, että kehitysvammaisten henkilöiden kanssa kommunikoidessa kommunikointiin liittyvät tiedot ja henkilön yksilöllinen tunteminen ovat tärkeitä. Tältä pohjalta lähdin toimeksiannon mukaisesti kehittämään kehitysvammaisten asumisyksikköön kommunikointiopasta.

Tarkoitus

Opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää opas yksikössä käytössä olevista puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä. Oppaaseen tulee lisäksi täytettävä kommunikointipassipohja asukkaiden yksilöllisten kommunikointitapojen kuvaamista varten.

Tavoitteet

Tavoitteena on kehittää opas, joka lisäisi erityisesti uusien henkilökunnan jäsenten tietämystä eri kommunikointimenetelmistä ja asukkaiden kommunikointitavoista.

Kuvio 1: Opinnäytetyön lähtökohta, tarkoitus ja tavoitteet

3 Itsemääräämisoikeus kommunikoinnin perustana

Itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan henkilön oikeutta päättää omasta elämästään sekä tehdä itseään koskevia valintoja. Itsemääräämisoikeuden perusta löytyy Suomen perustuslaista, jossa säädetään esimerkiksi ihmisen oikeudesta elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Itsemääräämisoikeus on keskeinen asia myös YK:n vammaissopimuksessa. Erityisesti kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeudesta, sen edistämisestä ja rajoitustoimenpiteistä säädetään laissa kehitysvammaisten erityishuollosta. (Kehitysvammaisten Tukiliitto ry 2021a.)

Laissa kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977) määrätään, että erityishuollon toteuttamisessa on huomioitava erityishuollon kohteena olevan henkilön mielipide, etu, toivomukset ja yksilölliset tarpeet. Henkilölle on varmistettava mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua omien asioidensa hoitamiseen ja käsittelyyn. Palvelu- ja hoitosuunnitelmaan tulee kirjata henkilön itsemääräämisoikeuden toteutumista ja itsenäistä suoriutumista tukevat ja edistävät toimenpiteet. Suunnitelmasta tulee löytyä myös tieto henkilön käyttämistä kommunikointimenetelmistä.

Vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin onnistuminen on yksi keskeisimmistä tekijöistä itsemääräämisoikeuden toteutumisessa (Kehitysvammaisten Tukiliitto ry 2021b). Itsemääräämisoikeuden toteutumiseen vaikuttavat työntekijöiden toimintatavat, asenne ja heidän tarjoamansa tuki (Kari, Laakso, Niskanen & Seppänen 2020, 133). Koska kommunikoinnilla on keskeinen rooli itsemääräämisoikeuden toteutumisessa, edellyttää itsemääräämisoikeuden toteutuminen asiakkaiden yksilöllisten kommunikointitapojen tuntemista.

4 Kehitysvammaisuus ja kommunikoinnin erityispiirteet

Kehitysvammaisella henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jonka henkinen toiminta tai kehitys on häiriintynyt tai estynyt synnynnäisen tai kehitysiässä tulleen vamman tai sairauden vuoksi. Kehitysvammaiset ovat suurin vammaisryhmä. Suomen ja muiden länsimaiden väestöstä kehitysvammaisia on arvioitu olevan noin yksi prosentti. (Arvio 2011, 12–13.) Kehitysvammaiset ovat hyvin heterogeeninen ryhmä. Kehitysvammaisuuden taustalla voi olla erilaisia syitä, ja jopa 30–40 prosentissa tapauksista syy jää tuntemattomaksi. Kehitysvammaisuuden syynä voivat olla esimerkiksi sikiöaikaiset kehityshäiriöt, perinnölliset syyt, raskaudenaikaiset haitat, kuten infektiot, lääkkeet, alkoholi ja huumeet, lapsuudenaikaiset infektiot, kallovammat ja myrkytykset sekä syntymän jälkeiset psykiatriset sairaudet ja lapsuudenaikaiset ympäristötekijät. (Kari ym. 2020, 35.)

Kehitysvammaisuuden vaikeudessa ja tasossa on suuria vaihteluita. WHO on jakanut älyllisen kehitysvammaisuuden neljään eri luokkaan. Lievästi kehitysvammaisten henkilöiden

älykkyydosamäärä on 50–69 ja älykkyydikä 9–11 vuotta. He ovat usein aikuisiässä kykeneviä asumaan yksin, mutta tarvitsevat kuitenkin tukea ja apua. Keskivaikeassa kehitysvammaisuudessa älykkyydosamäärä on 35–49 ja älykkyydikä 6–8 vuotta. Henkilöt tarvitsevat aikuisiässä vaihtelevasti tukea asumiseen ja yhteiskunnassa toimimiseen. Heillä voi olla vaikeuksia esimerkiksi kellon ja rahan arvon ymmärtämisessä sekä heidän luku- ja kirjoitustaitonsa voivat olla puutteellisia. Vaikeassa kehitysvammaisuudessa älykkyydosamäärä on 20–34 ja älykkyydikä 3–5 vuotta. Vaikeasti kehitysvammaiset henkilöt tarvitsevat jatkuvaa tukea ja ohjausta. Syvässä kehitysvammaisuudessa älykkyydosamäärä on alle 20 ja älykkyydikä 0–2 vuotta. Syvästä kehitysvammaisuudesta kärsivät henkilöt tarvitsevat apua kaikkiin päivittäisiin toimintoihin ympärivuorokautisesti. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 18–21; Kari ym. 2020, 35.)

Kehitysvammaisuuteen liittyy usein puheen- ja kielenkehityksen häiriöitä, jolloin kehitysvammaisten henkilöiden kommunikoinnissa voi olla haasteita. Kehitysvammaisilla henkilöillä kielen kehitykseen liittyviä haasteita voidaan tarkastella biologiselta, kognitiiviselta ja sosiaaliselta kannalta. Biologisesti kehitysvammaisuuteen liittyy yleensä kehityksen viivästyistä, mikä tarkoittaa sitä, että kielenkehityksen vaiheet voivat viivästyä ja kehityksen katto saavutetaan aikaisemmin. Sosiaaliselta kannalta tarkasteltuna keskeistä on se, että ympäristön suhtautuminen lapseen ja hänen kommunikointiyrityksiinsä vaikuttaa lapsen haluun kommunikoida ja olla kontaktissa ympäristönsä kanssa. Vanhempien sopeutuminen lapsen kehitysvammaisuuteen saattaa kuitenkin vaatia aikaa, jolloin vanhempien herkkyys etsiä lapsen varhaisia kontakteja ja vastata niihin saattaa olla vaikeaa. Myöhemmässäkin iässä kehitysvammaisen lapsen taitoihin ei välttämättä muisteta suhtautua yhtä ihailen kuin muiden lasten, koska kehitysvammaisella lapsella on aina edessä myös asioita, joita hän ei vielä osaa. Nämä asiat saattavat vaikuttaa lapsen itsetuntoon ja haluun itsenäisiin kommunikoinnin yrityksiin. (Lauonen 2011, 150–154.)

Kehitysvammaisten kommunikointikykyyn vaikuttavat sekä kehitysvammaisuuden vaikeus että yksilölliset tekijät. Kommunikointiin liittyviä todennäköisiä piirteitä voidaan tarkastella vammaisuuden vaikeuteen perustuvan luokituksen mukaisesti, mutta yksilölliset erot voivat olla suuria. Syvästi kehitysvammaisten henkilöiden kommunikointi ja ilmaisu perustuvat varhaisiin kommunikoinnin keinoihin, kuten ääntelyihin, katseeseen, fyysiseen rentouteen/jännittyneisyyteen sekä yksinkertaisiin eleisiin. Puheilmaisun ymmärtäminen on vähäistä ja edellyttää puhetta korvaavan kommunikoinnin käyttämistä puheen rinnalla. Syvästi kehitysvammaisen ihmisen ilmaisun onnistuminen edellyttää aina ympäristön aktiivista tulkintaa. Myös vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten vuorovaikutuksen onnistuminen on pitkälti vuorovaikutuksen toisen osapuolen tarjoaman tuen varassa. Vaikeasti kehitysvammaiset ihmiset kuitenkin usein ymmärtävät yksinkertaista ja tuttuun tilanteeseen liittyvää puhetta, jos sen rinnalla käytetään puhetta tukevaa kommunikointia. Vaikeasti kehitysvammaiset lapset voivat myös oppia ilmaisemaan itseään jonkin verran puheella, yleensä yksi- tai muutamasanaisilla fraasimaisilla

ilmauksilla. Vaikeasti kehitysvammaisen ihminen hyötyy kommunikoinnissaan puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen, kuten kuvakommunikoinnin ja viittomien, käytön tehostamisesta. Keskiasteisesti kehitysvammaiset ihmiset ilmaisevat itseään yleensä puheen avulla, mutta puheen kehitys on usein viivästynyt ja puheen rakenne yksinkertaista. Puhetta tukevien kommunikointikeinojen käyttö tukee puheen ymmärtämistä, sillä erityisesti mielikuvien varassa toimiminen ja käsitteellisen kielen ymmärtäminen voi tuottaa vaikeuksia. Keskiasteisesti kehitysvammaisista henkilöistä moni oppii lukemaan ja kirjoittamaan jonkin verran. Lievästi kehitysvammaisen ihminen yleensä toimii kontaktissa vastavuoroisesti, ymmärtää puhetta hyvin ja oppii lukemaan ja kirjoittamaan jonkin verran. Henkilöllä voi kuitenkin olla vaikeuksia käsitteellisten asioiden ymmärtämisessä ja käsittelemisessä. (Launonen 2011, 154–158.)

5 Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät

Kehitysvammaisella henkilöllä voi olla vaikeuksia puheen ymmärtämisessä, tuottamisessa tai asiassa pysymisessä. Kehitysvammaisen henkilön kanssa toimittaessa työntekijän tehtävänä on aina mukauttaa omaa ilmaisuaan ja vuorovaikutustaan kehitysvammaisen henkilön tarpeiden mukaan. Puhetta tukevilla ja korvaavilla kommunikointimenetelmillä viitataan kommunikointikeinoihin, joita käytetään puhutun kielen tukemisessa ja korvaamisessa. Puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia tarvitaan silloin, kun puheilmaisu on syystä tai toisesta puutteellista tai puuttuu kokonaan. Puhetta tukevasta ja korvaavasta kommunikoinnista käytetään lyhennettä ACC (Augmentative and Alternative Communication). (Kari ym. 2020, 189–191.) Lähtökohtana näiden kommunikointimenetelmien käytössä on, että vuorovaikutus ja kommunikointi käsittävät paljon muutakin kuin puheen, kuten ilmeet, eleet ja äännähdykset. Vuorovaikutusta voidaan tukea käyttämällä esimerkiksi kuvia, esineitä tai viittomia. Puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointikeinoja on useita erilaisia, ja keinot valitaan aina yksilöllisesti eri tahojen yhteistyötä ja ammattitaitoa hyödyntäen. (Huuhtanen 2012a, 12–15, 21.)

Puhetta tukevassa kommunikaatiossa täydennetään ja tuetaan puhetta korvaavien kommunikointimuotojen käytöllä. Käyttämällä näitä kommunikointimuotoja edistetään ja täydennetään puheilmaisua. Puhetta korvaavasta kommunikoinnista on kyse silloin, kun kommunikointi vuorovaikutuksessa tapahtuu muilla kuin puheen keinoilla, kuten viittomilla, graafisilla merkeillä tai kirjoituksen avulla. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimuodot voidaan jakaa avusteiseen ja ei-avusteiseen kommunikointiin. Ei-avusteiseen kommunikointiin kuuluu puheen lisäksi esimerkiksi eleillä ja viittomilla kommunikointi, jolloin henkilö tuottaa kielelliset ilmaisut itse. Avusteisissa kommunikointimuodoissa kielelliset ilmaisut ovat fyysisesti käyttäjästä erillään. Avusteisia kommunikointimuotoja ovat muun muassa graafisten merkkien ja esineiden käyttäminen sekä erilaiset puhelaitteet ja muut apuvälineet. (von Tetzchner & Martinsen 2010, 20; Huuhtanen 2012a, 15.)

5.1 Eleillä ja ilmeillä kommunikointi

Eleet ja ilmeet ovat luonnollinen osa vuorovaikutusta. Usein eleet ja ilmeet ovat tiedostamaton ja automaattinen tapa ilmaista itseään ja reagoida asioihin, mutta ilmeitä ja eleitä voidaan käyttää kommunikoinnissa myös tietoisemmassa tarkoituksessa. Erityisesti niiden merkitys korostuu silloin, jos henkilön puhekyky on heikentynyt. Puhetta tukevien ja korvaavien menetelmien rinnalla käytetäänkin ihmisen luonnollisia eleitä ja ilmeitä. Eleitä, ilmeitä, toimintaa, kyllä–ei-vastauksia, osoittamista ja silmien räpyttelyä voidaan käyttää pääasiallisena kommunikointikeinona tai osana laajempaa kokonaisuutta. Eleiden ja olemuskielen kautta välitettyjen viestien tulkitseminen vaatii usein herkkyyttä ja oman kehonkielen tarkkailua. (Huuhtanen 2012b, 27; Matero 2006, 133, 144.)

5.2 Kuvakommunikointi

Kuvakommunikoinnissa käytetään puheen ja sanattoman viestinnän rinnalla erilaisia kuvasymboleja. Viesti voidaan ilmaista yhtä tai useampaa kuvaa käyttämällä. Kommunikointikumppanin tehtävänä on sanallistaa viesti sen varmistamiseksi, että viesti on tulkittu niin kuin lähettäjä on sen tarkoittanut. (Papunet 2020a.) Kuvien käyttö kommunikoinnissa soveltuu laajasti erilaisille asiakasryhmille, kuten kehitysvammaisille, autisteille, kielen kehityksen häiriöstä kärsiville lapsille ja afaatikoille (Kari ym. 2020, 194).

Kuvia kommunikoinnin tukena voidaan käyttää monella eri tavalla. Yksinkertaisimmillaan kuvien avulla henkilö voi ilmaista esimerkiksi haluamansa asian tai tehdä valintoja eri asioiden välillä. Kehittyneimmillään kommunikointi kuvien avulla voi kehittyä lausetasoiseksi kommunikoinniksi. Kuvien käytön perustana kommunikoinnissa on, että kommunikoinnin molemmat osapuolet ymmärtävät asian tai esineen ja sitä esittävän kuvan yhteyden. Kuvien käyttö kommunikoinnissa perustuukin aina kommunikoinnin osapuolten väliseen sopimukseen kuvan merkityksestä. Kuvien käytön suunnittelussa tulee huomioida henkilön muisti, ymmärryskyky, motivaatio, tarkkaavaisuus, motoriikka ja näönvarainen hahmottaminen. Henkilön ymmärryskyky ja muisti vaikuttavat siihen, kuinka paljon erilaisia kuvia kommunikoinnissa kannattaa käyttää. Henkilön motivoimisen kannalta on tärkeää aloittaa kuvien käyttö henkilöä kiinnostavista ja hänelle merkityksellisistä asioista. Näönvarainen hahmotuskyky tulee huomioida kuvia välittaessa, esimerkiksi kuvien koossa ja värimaailmassa. Onnistuneet kommunikointitilanteet motivoivat jatkamaan kommunikointia. (Kuvat kommunikoinnissa 2014, 2–7.) Kuvien käytön harjoittelu kommunikoinnissa kannattaa aloittaa arkisissa valintatilanteissa, kuten ruokailussa juoman tai leikissä lelun valinnalla. Näissä tilanteissa palaute valinnasta ja kuvan käytöstä tulee välittömästi. Käytettävät kuvat tulee valita kuvien käyttäjän tarpeiden ja mieltymysten mukaan niin, että usein tarvittavat kuvat olisivat aina saatavilla. (Oesch 2001, 110–113.)

Kuvakommunikointia varten on olemassa valmiita kuvakokoelmia, kuten piktogrammit ja PCS-kuvat. Piktogrammit on kehitetty alun perin Kanadassa vuonna 1980. Ne ovat yksinkertaisia

piirroskuvia, jossa valkoiset piirroskuvat esitetään mustalla taustalla. Piirroksen yläpuolella lukee kuvan merkitys. Piktogrammit ovat selkeitä ja yleistajuisia kuvia, joita voi käyttää sekä kommunikointiin että ajan tai ympäristön jäsentämiseen. PCS-kuvat on kehitetty USA:ssa vuonna 1995. Ne ovat yksinkertaisia piirroskuvia, joita on saatavilla sekä mustavalkoisina että värillisinä. PCS-kuvilla voidaan ilmaista sekä konkreettisia asioita että abstraktimpia käsitteitä. Myös PCS-kuvia voidaan käyttää sekä kommunikointiin että kognitiiviseen tukeen. (Huuhtanen 2012c, 59–61; Trygg 2010, 47–50.) Kehitysvammaliiton ylläpitämältä Papunet-verkkosivustolta löytyy myös laaja kuvapankki, jossa on yhteensä yli 35 000 kuvaa. Kuvapankissa on erilaisia piirroskuvia, Sclera-piktogrammeja, tukiviittomakuvia sekä valokuvia. Sivuilla on myös kuvatyökalu, jonka avulla voi tehdä kuvamateriaaleja. Kuvia saa vapaasti käyttää ei-kaupallisiin tarkoituksiin alkuperäisen lähteen mainitsemalla. (Papunet 2020b.)

Kaikki kuvien käyttö ei kuitenkaan ole kommunikointia. Kuvat voivat toimia myös esimerkiksi kognitiivisena tukena sekä asioiden jäsentämisen, muistin tai kerronnan tukena. Kaikissa näissä tilanteissa kuvien käyttö on kuitenkin lähellä kommunikointia. Kognitiivisella tuella tarkoitetaan kuvien käyttämistä ympäristön tapahtumien ymmärtämisessä ja tulkitsemisessä. Asioiden jäsentämisen tukemisessa kuvia käytetään helpottamaan ajan ja toiminnan ohjaamista esimerkiksi kuvitetun toimintaohjeen tai päiväohjelman avulla. Muistin tukena kuvia voi käyttää kalenterissa muistuttamassa siitä, mitä on tehty tai mitä pitää muistaa tehdä. Kerronnan tukena kuvasarja auttaa ihmistä muistamaan ja muodostamaan loogisen kertomuksen siitä, mitä on tehty. (Trygg 2010, 57.) Sosiaalinen tarina tarkoittaa kuvien ja yksinkertaisen tekstin avulla tuotettua kuvausta haastavasta tai vieraasta tilanteesta tai tapahtumasta, kuten lääkärikäynnistä. Sosiaalisessa tarinassa tilanne esitetään vaihe vaiheelta. Tarina voi auttaa henkilöä hahmottamaan ja ymmärtämään tilanteen kokonaisuutena ja helpottaa näin tilanteessa toimimista. (Autismiliitto 2021.)

5.3 Tukiviittomat

Ihminen ilmaisee itseään luonnollisesti eleiden ja ilmeiden avulla. Viittomat ovatkin olleet ensimmäinen Suomessa käytössä ollut puhetta tukeva ja korvaava kommunikointimenetelmä, ja ne ovat edelleen laajasti käytössä. Viittomien avulla voidaan tukea ymmärtämistä sekä lisätä henkilön omaa ilmaisua. (Huuhtanen 2012b, 28.) Viittomien käytössä on kaksi päätyyppiä. Viittomakielellä tarkoitetaan kuurojen käyttämää viittomakieltä, jossa on oma kielioppinsa ja esimerkiksi taivutusmuodot ja sanajärjestys eroavat puhutusta kielestä. Viittotussa puheessa viittominen seuraa puhetta sana sanalta ja viittomien taivutus vastaa myös puhuttua kieltä. (von Tetzchner & Martinsen 2010, 22–23.) Tukiviittomat eroavat sekä viittomakielestä että viittotusta puheesta niin, että viitotaan vain puheen avainsanat. Tukiviittomisessa käytetään viittomakielen viittomamerkkejä puheen tukena, jolloin puhutun kielen mukaisesti viitotaan viestin keskeiset avainsanat. Tukiviittomia käytettäessä on tärkeä muistaa käyttää viittomien

rinnalla aina yksinkertaista ja selkeää puhetta, jolloin viittominen toisaalta voi edistää puheen kehitystä ja toisaalta helpottaa puheviestin ymmärtämistä. (Huuhtanen 2012b, 27–28.)

Tukiviittomien käytön voi aloittaa lapsen kanssa jo siinä vaiheessa, kun lapsi kykenee suuntaamaan huomionsa toiseen ihmiseen. Tukiviittomien käytöllä voidaan vahvistaa puheen kehitystä ja tarjota varhainen kommunikointikeino. Jos lapsen puhe kehittyy normaalisti, syrjäyttää se luonnostaan jossakin kohtaa viittomien käytön. Jos taas puhe ei kehity normaalilla tavalla, voi viittomista muodostua pysyvä kommunikointikeino. Tukiviittomista hyötyvät erityisesti lapset, joiden puhe kehittyy viiveellä. Tukiviittomien käyttö voidaan aloittaa myös aikuisen kommunikointivaikeuksista kärsivän henkilön kanssa. (Viittomat kommunikoinnissa 2018, 8–10.)

Tukiviittomien käyttöön ottamiseen ja käyttöön voi liittyä haasteita. Ennen kuin viittomia voi alkaa käyttää viittomia kommunikoinnissaan tarvitsevan henkilön kanssa, tulee henkilön lähi-ihmisten osata viittomia. Viittomien opetteleminen on työlästä ja vaatii jäljittelykykyä. Viittomia voi olla hankala opetella itse kuvista ja kirjoista, koska liike on olennainen osa viittomia ja sitä on vaikea tuoda kuvissa esiin. Viittomien opettelussa viittomien näkeminen ja itse kokeileminen onkin tärkeää. Perheiden on mahdollista saada ohjausta tukiviittomien käyttöön, jos lapsella on todettu tarve viittomien käyttöön. Nykyisin myös internetissä on erilaisia sivustoja, joilla on saatavissa videomateriaalia viittomien opetteluun. (Huuhtanen 2012b, 28; Viittomat kommunikoinnissa 2018, 4–7, 11.) Viittomien käyttö ei myöskään sovi kaikille, sillä vaikeat motoriset häiriöt voivat vaikeuttaa tai estää viittomien tekemisen. Viittomien tekeminen edellyttääkin riittävää käsien ja sormien liikeratojen hallintaa. Viittomat myös ”katoavat” puheen myötä toisin kuin esimerkiksi kuvat, jotka pysyvät samana ja joita voi katsoa pitkäänkin. (Huuhtanen 2012b, 29; Oesch 2001, 113.)

5.4 Esinekommunikointi

Esinekommunikointia hyödynnetään muun muassa vaikeasti kehitys- tai aistivammaisten henkilöiden kanssa. Esineet ovat kuvia konkreettisempia, sillä niitä voi katselemisen lisäksi konkreettisesti tutkia ja tunnustella. Esineet toimivat konkreettisena välineenä sen ilmaisemisessa, mitä seuraavaksi tapahtuu. Esimerkiksi lusikan avulla voidaan ilmaista, että seuraavaksi pitäisi siirtyä syömään. Puhevammaisen henkilö voi myös esineiden avulla ilmaista omia tarpeitaan, kuten nälkää ja janoa, tai kertoa esimerkiksi halustaan ulkoilla. Kuten kuvien, myös esineiden käyttö kommunikoinnissa perustuu kommunikointikumppanien väliseen sopimukseen esineen tarkoituksesta. (Huuhtanen 2012c, 58–61; Trygg 2010, 64–65.)

Esineiden käyttö on hyvin konkreettista, ja ne sopivat konkreettiseen toiminnan ohjaukseen. Esineiden avulla on kuitenkin hyvin vaikeaa, jopa mahdotonta, ilmaista käsitteellisempää kieltä tai ajallista ulottuvuutta. Kuvien tapaan myös esineitä voidaan käyttää muutenkin kuin suoraan kommunikointitarkoituksiin. Esineitä voidaan käyttää myös tapahtumien järjestyksen

ilmaisemiseen päivä- tai viikko-ohjelmassa tai apuna hahmottamisessa ennen uutta tilannetta. (Oesch 2001, 110.)

5.5 Teknologiset apuvälineet

Kommunikoinnin tukena voidaan käyttää teknologisia apuvälineitä. Kommunikointilaitteet voidaan jakaa puhelaitteisiin ja näppäimillä varustettuihin laitteisiin. Lisäksi kommunikoinnissa voidaan hyödyntää tietokoneessa tai tabletissa toimivia kommunikointisovelluksia. Puhelaitteeseen voidaan nauhoittaa ennalta erilaisia kommunikointitilanteissa käytettäviä puheviestejä. Näppäimillä varustetun kommunikointilaitteen avulla viestintä tapahtuu kirjoittaen. Laite muuttaa kirjoitetun viestin puheeksi tai viestin vastaanottaja voi itse lukea sen näytöltä. Tietokoneessa tai tabletissa toimiviin kommunikointisovelluksiin voidaan rakentaa laajoja kommunikointisanastoja käyttäen esimerkiksi kuvia, bliss-symboleita tai lauselistoja. (Ylätupa, Huuhtanen, Ohtonen & Roisko 2012, 85; Kari ym. 2020, 196–197.)

Suomessa käytetyimpiä tablettiin ladattavia kommunikointiohjelmia ovat GoTalkNow, Talk-Tablet Fi, Widgit Go ja Chatable. Nämä ohjelmat ovat muokattavia kuvapohjaisia sovelluksia, joiden avulla voi viestiä myös kirjoittaen. Esimerkiksi GoTalk Now -ohjelman avulla voi kommunikoida kuvilla tai kirjoittamalla. Lisäksi kommunikoinnissa voi hyödyntää omia videoita ja kuvia. Puhetoiminnossa voi hyödyntää synteettistä puhetta tai nauhoittaa viestit itse. Kommunikoinnissa käytettävä sanasto rakennetaan joko ruudukkomuotoon tai upotetaan niin sanottuun aihe- tai näkymäkuvaan. (Papunet 2020c.)

6 Kommunikointiopas

Ennen oppaan kirjoittamista on tärkeää perehtyä sekä oppaan käsittelemään aiheeseen että oppaan kohderyhmään ja heidän aikaisempiin tietoihinsa. Hyvälle oppaalle on määritelty etukäteen tavoite, jonka täyttämiseen oppaan kirjoittamisella pyritään. Tämän tavoitteen pohjalta suunnitellaan oppaan sisältö, rakenne ja ulkoasu. Yleisesti oppaan avulla pyritään välittämään lukijalle uutta tietoa. (Rentola 2006, 92–102.) Hyvässä oppaassa käsiteltävä asia esitetään selkeästi pääpiirteittäin niin, ettei omaksuttavaa asiaa ole kerralla liikaa. Oppaassa käytetyn kielen tulee olla selkeää ja yksiselitteistä. Käytettävät termit tulee määritellä lukijalle ymmärrettävästi. Ulkoasussa merkittäviä asioita ovat erityisesti riittävän ison ja selkeän kirjasintyyppin valinta sekä tekstin jaottelu ja asettelu. Erilaisilla tekstin korostuskeinoilla, kuten alleviivauksin tai värityksin, voidaan painottaa tekstin tärkeitä kohtia. Konkreettisilla esimerkeillä tai kuvauksilla voidaan tukea asian ymmärtämistä. Kirjallisia ohjeita voidaan havainnollistaa myös kuvien, taulukoiden ja kuvioiden avulla. Kuvien valinnassa tulee kuitenkin arvioida niiden tarpeellisuus, tarkkuus sekä ymmärrettävyys. (Kynäs ym. 2007, 126–127.)

Aikaisemmassa Irlannissa tehdyssä tutkimuksessa, jossa tutkittiin sairaanhoitajien kokemuksia kehitysvammaisten kanssa kommunikoinnista, nousi esille tärkeimpänä tekijänä henkilön tunteminen ja hänen kommunikointiinsa perehtyminen. (Martin, O'Connor-Fenelon & Lyons 2012). Hakkarainen (2014) on käsitellyt kehitysvammaisten hoitotyöhön liittyviä erityispiirteitä kandidaatintutkielmassaan. Tutkielmassa kehitysvammaisen ja hänen hoitajansa välisen onnistuneen kommunikoinnin keskeisenä tekijänä mainitaan kehitysvammaisen yksilöllinen tunteminen. (Hakkarainen 2014, 10.) Aiemmassa opinnäytetyössä on kyselylomakkeella selvitetty kehitysvammaisten kanssa työskentelevien henkilöiden näkemyksiä kehitysvammaisten kanssa työskentelemisestä. Vastauksista selviää, että kehitysvammaisten kommunikointiin liittyen kaivataan lisää tietoa kehitysvammaisten yksilöllisistä kommunikointikeinoista. (Elo & Sundqvist 2015.)

Onnistuneen kommunikoinnin kannalta olisi tärkeää, että kehitysvammaisten henkilöiden kanssa työskenteleville olisi tarjolla tietoa kommunikointimenetelmistä ja kehitysvammaisten yksilöllisistä tavoista kommunikoida. Tässä opinnäytetyössä kehitetyssä kommunikointiopissa esitellään lyhyesti ja selkeästi yhteistyökumppanina olevassa kehitysvammaisten asumisyksikössä käytössä olevat puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät. Tavoitteena on, että opas lisäisi erityisesti uusien henkilökunnan jäsenten tietämystä eri kommunikointimenetelmistä. Oppaan oheen tuli myös täytettävä kommunikointipassipohja. Kommunikointipassi on apuväline, jonka avulla voidaan välittää muille ihmisille tietoa puhevammaisen henkilön vuorovaikutus- ja kommunikointitavoista eli esimerkiksi siitä, miten henkilö ilmaisee itseään, kuinka hän vastaa kyllä tai ei, millaisia tukitoimia hän tarvitsee onnistuakseen kommunikoinnissa mahdollisimman hyvin ja millaiset asiat häiritsevät kommunikointiin keskittymistä. Kommunikointipassi voidaan toteuttaa hyvin monella eri tavalla, ja se voi olla kortti, vihkonen tai video. Kommunikointipassin toteutuksessa kannattaa pyrkiä yksinkertaisuuteen ja selkeyteen, jotta kommunikointikumppanin olisi helppo löytää siitä tärkeimmät asiat. (Passi yhteiseen kieleen 2007, 4–6.) Yksikön työntekijät voivat täyttää kommunikointipassipohjan erikseen jokaisesta asukkaasta, jolloin asukkaan kanssa toimivat ihmiset saavat tietoa hänen yksilöllisistä kommunikointitavoistaan.

7 Kehittämistyö opinnäytetyönä

Kehittämistoiminta on rajattua ja suunniteltua tietyssä toimintaympäristössä tapahtuvaa toimintaa, jonka ensisijaisena tavoitteena on jonkin konkreettisen toiminnan tai asiantilan muuttaminen. Kehittämisen taustalle tarvitaan tietoa, jonka tuottamisessa voidaan hyödyntää tutkimuksellisia menetelmiä, kuten kyselyitä, haastatteluja ja havainnointia. Lisäksi aikaisempaa tutkimustietoa hyödynnetään kehittämistyön taustalla. Kehittämistoiminnan keskeisinä piirteinä voidaan mainita muun muassa aika- ja paikkasidonnaisuus, konkreettinen tuotos,

ainutkertaisuus, suunnitelmallisuus ja käytettävyys. (Salonen, Eloranta, Hautala & Kinos 2017, 34–37.)

Kehittämistoiminnassa voidaan hyödyntää erilaisia malleja. Linearisessa mallissa kehittämistoiminta nähdään suoraviivaisena toimintana, kun taas spiraalimallissa kehittäminen nähdään sykleittäin etenevänä toimintana. Näistä kahdesta mallista on yhdistetty konstruktivistinen malli, jossa kehittämistoiminnan vaiheistuksessa huomioidaan jatkuva reflektointi ja inhimillisten tekijöiden huomioon ottaminen. Konstruktivistisen mallin mukaan kehittämistoiminta koostuu seitsemästä vaiheesta, joita ovat aloitusvaihe, suunnitteluvaihe, esivaihe, työstövaihe, tarkistusvaihe, viimeistelyvaihe sekä valmis tuotos. (Salonen 2013, 15–19.)

Kehittämistoiminnan tuloksena on yleensä jokin konkreettinen tuotos tai innovaatio, kuten opas, esite, kansio, toimintapäivä, uusi palvelu tai toimintatapa. Konkreettisen kehittämistyön toteuttamisen lisäksi opinnäytetyössä kirjoitetaan opinnäytetyöraportti, joka on kokonaiskuvaus kehittämistoiminnasta, alakohtaisesta ammatillisuudesta ja tekijän omasta oppineisuudesta. (Salonen 2013, 25.) Tämän opinnäytetyön käytännön toteutuksena tuotettiin työelämäkumppanina toimivalle kehitysvammaisten asumisyksikölle opas yksikössä käytössä olevista kommunikointimenetelmistä. Lisäksi oppaaseen tuli täytettävä kommunikointipassipohja asukkaiden yksilöllisten kommunikointitapojen kuvaamista varten.

7.1 Kehittämistyön menetelmät

Kehittämisen ja tiedonhankintamenetelminä tässä opinnäytetyössä käytettiin haastattelua sekä aikaisemman tutkimustiedon hyväksi käyttämistä. Haastattelu on yksi tutkimus- ja kehittämistöiden käytetyimmistä tiedonkeruumenetelmistä. Haastattelulla on mahdollista saada kerättyä uusia näkökulmia avaavaa aineistoa. Haastatteluja voidaan luokitella sen mukaan, kuinka tarkkaan haastattelun kulku ja kysymykset on etukäteen määritetty. Avoimessa haastattelussa keskustellaan yleisesti haastatteluaiheesta ja sekä haastattelija että haastateltava osallistuvat keskusteluun aktiivisesti. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 106–109.) Opinnäytetyötä varten haastattelin neljää yksikön työntekijää ja keräsin näin työntekijöiden näkökulmia ja mielipiteitä oppaan ja kommunikointipassipohjan kehittämiseen liittyen. Avoin haastattelu sopi tähän tarkoitukseen, koska tarkoitukseni ei ollut tehdä tutkimusta, vaan käyttää haastattelua kehittämistyön tiedonhankintakeinona ja kerätä haastateltavien ajatuksia kehittämistyön taustalle. Haastatteluja varten olin miettinyt etukäteen aiheet, joista haluan haastattelun aikana haastateltavien kanssa keskustella. Haastattelussa käsitellyt aiheet olivat yksikössä käytössä olevat kommunikointimenetelmät, kommunikointiin vaikuttavat tekijät ja haasteet sekä se, millainen olisi hyvä opas. Haastattelut toteutettiin yksikön tiloissa sopivana hetkenä. Haastatteluja ei tallennettu, vaan tein haastattelun aikana muistiinpanot keskeisimmistä esille nousseista ajatuksista ja ideoista. Haastattelujen lisäksi keskustelin opinnäytetyöstäni muiden yksikön työntekijöiden kanssa työn ohessa.

7.2 Kehittämistyön eteneminen ja toteutus

Tässä opinnäytetyössä kehittämistoiminnassa hyödynnettiin konstruktivistista mallia. Mallissa ensimmäisenä oleva aloitusvaihe toimii koko kehittämistyön liikkeelle panevana voimana. Aloitusvaiheessa on tärkeää tunnistaa kehittämistarve, toimintaympäristö ja mukana olevat toimijat sekä pohtia, millainen kehittämistehtävä kehittämistarpeeseen voisi vastata. Aloitusvaiheessa asioista keskustelulla ja sopimisella onkin tärkeä tehtävä. (Salonen 2013, 17.) Opinnäytetyöni aloitusvaihe käynnistyi loppuvuodesta 2020, kun yhdessä toimeksiantajan edustajan kanssa keskustelimme opinnäytetyöni aiheesta. Aiheeksi valikoitui oppaan tuottaminen yksikössä käytössä olevista kommunikointimenetelmistä. Keskustelujen pohjalta kirjoitin aiheanalyysin, jonka myös toimeksiantajan edustaja luki läpi. Opinnäytetyöni ohjaaja hyväksyi aiheanalyysin tammikuussa 2021.

Heti aiheanalyysin hyväksymisen jälkeen siirryin opinnäytetyön suunnitelman kirjoittamiseen. Salosen (2013, 18) mukaan suunnitteluvaihe muodostuu kirjallisen kehittämissuunnitelman tekemisestä. Suunnitelmasta tulee käydä ilmi kehittämistyön tavoitteet, käytettävät kehitys- ja tiedonhankintamenetelmät, toimintaympäristö, käytettävät materiaalit ja aineistot sekä toiminnan vaiheet. Jo aiheanalyysin kirjoittamisvaiheessa olin perehtynyt alustavasti aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen ja teoriaan. Suunnitelmavaiheessa jatkoin lähdemateriaalien kartoittamista ja aiheeseen perehtymistä. Lisäksi perehdyin kehittämistyötä ja erilaisia kehittämis- ja tiedonhankintamenetelmiä käsitteleviin materiaaleihin ja kirjallisuuteen. Näiden perusteella oman opinnäytetyöni kehittämistyön menetelmiksi valikoituivat haastattelu sekä aiempaan tutkimustietoon perehtyminen. Opinnäytetyöni suunnitelman esittelin seminaarissa helmikuussa 2021, minkä jälkeen opinnäytetyöni suunnitelma hyväksyttiin.

Suunnitteluvaiheen jälkeen vuorossa on esivaihe, jossa kehittämistyön tekijät siirtyvät varsinaisen toiminnan toteutusympäristöön. Esivaihe voi olla kestoltaan hyvin lyhyt ja koostua lähinnä suunnitelman läpikäymisestä ja tulevan työskentelyn organisoimisesta. (Salonen 2013, 17.) Suunnitelman hyväksymisen jälkeen jatkoin aiheeseen liittyvään teoriatietoon ja aiempiin tutkimuksiin perehtymistä sekä sovin neljän työntekijän kanssa sopivan ajankohdan haastattelun toteuttamiselle.

Työstövaihe on yleensä kehittämishankkeen pisin ja vaativin vaihe, jossa työskennellään kohti kehittämissuunnitelmassa määritellyjä tavoitteita ja tuotosta (Salonen 2013, 18). Työstövaiheen aluksi kokosin opinnäytetyön teoriapohjaa lähdekirjallisuuden pohjalta. Huhtikuun aikana toteutin neljän yksikön työntekijän haastattelut, joiden kautta keräsin heidän ajatuksiinsa oppaan kehittämisen pohjalle. Työntekijöiden näkemykset yksikössä käytössä olevista puheetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä olivat melko yhteneväiset. Keskeimpänä kommunikointiin liittyvänä haasteena nousi esille se, että osa yksikön asukkaista on vaikeasti kehitysvammaisia. Vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien tarve on suuri, ja

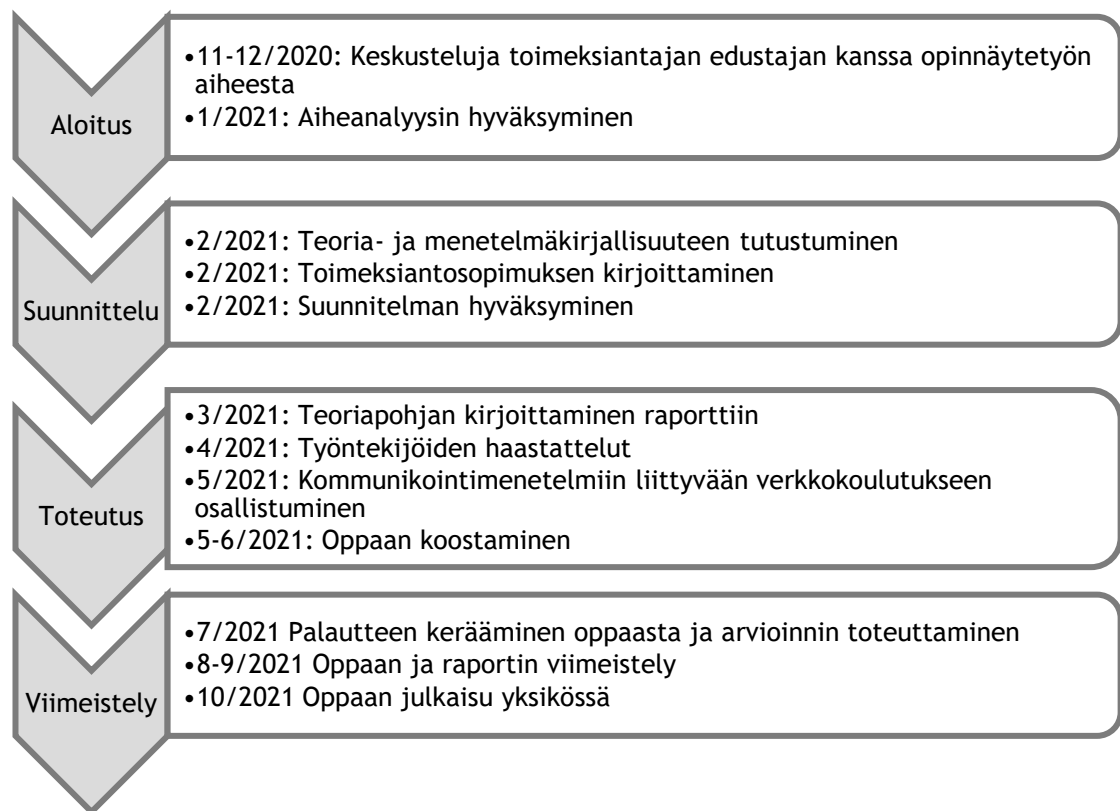
siitä huolimatta on välillä vaikea tulkita esimerkiksi asukkaan ilmeistä ja eleistä hänen mieli-
pidettään, ajatuksiaan tai vointiaan. Asukkailla on käytössä hyvin yksilöllisiä kommunikointi-
keinoja ja eleitä, jolloin erityisesti uudelle työntekijälle voi olla haastavaa kommunikoida
asukkaiden kanssa. Esille nousi myös työntekijöiden omat taidot erilaisiin kommunikointime-
netelmiin ja niiden käyttöön liittyen. Erityisesti tukiviittomien käyttäminen koettiin haasta-
vaksi, koska työntekijöiden taidot tukiviittomien käyttämisen suhteen vaihtelevat. Esille nou-
sikin tarve esimerkiksi tukiviittomiin liittyvälle koulutukselle.

Haastatteluissa kysyin työntekijöiltä heidän ajatuksiaan siitä, millainen hyvä opas olisi. Työn-
tekijöiden ajatuksissa hyvä opas olisi ensinnäkin lyhyt ja ytimekäs, jossa keskeiset aiheeseen
liittyvät asiat tuodaan selkeästi esiin. Myös ulkoasun tulisi olla selkeä. Toisena oppaaseen liit-
tyvänä toiveena työntekijöillä oli konkreettisuus. Konkreettisuutta oppaassa on pyritty lisää-
mään muun muassa kuvien ja esimerkkien avulla. Oppaaseen onkin liitetty mukaan kuvat
muutamista hyödyllisistä tukiviittomista sekä esitelty kuvin kaksi kommunikointisovellusta.

Toukokuun alussa osallistuin toimeksiantajan kautta 10 tunnin laajuiseen puhetta tukevia ja
korvaavia kommunikointimenetelmiä käsittelevään koulutukseen. Koulutukseen osallistuminen
tarjosi vielä lisää teoretietoa puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä
sekä tukiviittomien harjoittelua käytännössä. Haastattelujen ja teorian kokoamisen jälkeen
oli vuorossa oppaan laatiminen ja kokoaminen. Tämä ei ollut aivan yksinkertainen tehtävä.
Aiheeseen liittyvää materiaalia oli kertynyt melko runsaasti ja opasta laatiessa piti tarkkaan
miettiä, mitä kaikkea oppaaseen on olennaista laittaa, jotta siitä ei tulisi liian laaja paketti.
Oppaan laatimisen lähtökohtana toimi puhetta tukeviin ja korvaaviin kommunikointimenetel-
miin liittyvä aiempi teoria- ja tutkimustieto sekä yksikön työntekijöiden haastattelun avulla
kerätyt tiedot ja näkemykset yksikössä käytössä olevista kommunikointitavoista. Tavoitteena
oli luoda opas, joka palvelisi juuri kyseisen yksikön tarpeita.

Työstövaiheessa kehittämistyö on käytännössä toteutettu, ja sen jälkeen on vuorossa tarkis-
tusvaihe, jossa syntyneitä tuotosta arvioidaan. Arviointiin tulisi osallistua kaikkien kehittämis-
työhön osallistuvien toimijoiden, ja arvioinnin pohjalta päätetään, palautetaanko tuotos ta-
kaisin työstövaiheeseen vielä työstettäväksi vai siirretäänkö se viimeistelyvaiheeseen. (Salo-
nen 2013, 18.) Toimeksiantajan edustaja kommentoi opasta sen eri vaiheissa ja antoi omia
näkemyksiään siitä, miten opasta voisi vielä kehittää. Toimeksiantajan edustaja oli pääasiassa
tyytyväinen oppaan sisältöön, mutta esitti toiveita muutamista pienistä lisäyksistä. Esimer-
kiksi malli kommunikointipassin pohjan täyttämistä sekä sosiaalinen tarina lisättiin oppaa-
seen toimeksiantajan pyynnöstä. Kehittämistyön loppuvaiheessa pyysin oppaasta palautetta
viideltä yksikön työntekijältä. Toimitin työntekijöille sähköpostin välityksellä palautekyselyn
sekä oppaan luettavaksi. Oppaaseen tutustumisen jälkeen työntekijät vastasivat kysymyksiin
kirjallisesti. Työntekijöiden palautteessa ei tullut esille suuria muutostarpeita oppaaseen, jo-
ten se voitiin siirtää viimeistelyvaiheeseen.

Kehittämistyönä toteutettu opinnäytetyö muodostuu konkreettisesta tuotoksesta sekä kehittämisraportista. Viimeistelyvaiheessa hiotaan valmiiksi nämä molemmat. (Salonen 2013, 18.) Viimeistelyvaiheessa keskityin oppaassa ja raportissa tekstin tarkistamiseen ja hiomiseen sekä ulkoasun viimeistelyyn. Viimeisenä vaiheena on vuorossa vielä kehittämishankkeen päättäminen ja valmiin tuotoksen esittely ja mahdollinen levittäminen (Salonen 2013, 19). Oppaan valmistumisen jälkeen tulostettu versio oppaasta laitetaan yksikön toimistossa näkyville niin, että kaikki työntekijät pystyvät siihen tutustumaan.

Kuvio 2: Kehittämishankkeen prosessikuvaus

8 Arviointi

Kehittämistoiminnan konstruktivistisessa mallissa tarkistusvaiheessa kehittämistyöhön osallistuneet toimijat arvioivat yhdessä syntynyttä tuotosta (Salonen 2013, 15–19). Arviointia tapahtuu myös kehittämistyön aikaisemmissa vaiheissa, jolloin sen tehtävänä on suunnata kehittämistyötä oikeaan suuntaan. Kehittämistyön valmistumisvaiheessa toteutettavan loppuarvioinnin tehtävänä on osoittaa, miten kehittämistyössä on onnistuttu ja onko tavoitteet saavutettu. Kehittämistyötä arvioitaessa keskeisiä tarkasteltavia asioita ovat esimerkiksi

kehittämistyön suunnittelu, asetettujen tavoitteiden selkeys ja niiden saavuttaminen, kehittämistyössä käytetyt menetelmät sekä toiminnan johdonmukaisuus ja sitoutuminen. Kehittämistyön lopputuloksena syntyneitä tuotteita voidaan arvioida esimerkiksi sen selkeyden, helpokäyttöisyyden ja sovellettavuuden kautta. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 47–48.)

Opinnäytetyöni loppuvaiheessa toteutin itsearvioinnin koko opinnäytetyöprosessiini liittyen. Itsearvioinnissa kiinnitin huomiota esimerkiksi tavoitteiden toteutumiseen, aikataulussa pysymiseen sekä tehtyjen ratkaisujen toimivuuteen. Itsearvioinnin lisäksi kehittämistyön loppuvaiheessa viisi yksikön työntekijää antoi palautetta ja arvioi kehittämistyön tuotosta eli opasta. Arviointia varten lähetin työntekijöille sähköpostitse oppaan sekä viisi kysymystä. Työntekijät antoivat palautteensa kirjallisesti sähköpostiin vastaamalla. Työntekijöille lähetetyt arviointikysymykset löytyvät liitteistä. Palautetta antaneiden työntekijöiden työkokemus yksikössä vaihteli. Päädyin pyytämään palautetta eri mittaisen työkokemuksen omaavilta työntekijöiltä, koska ajattelin näin saavani monipuolisimman arvion oppaasta. Uusimmilla työntekijöillä ei ole vielä yhtä kattavaa kokemusta yksikössä työskentelystä, joten heidän on helpompaa tarkastella ja arvioida opasta uuden, yksikön tavoista vielä tietämättömän työntekijän silmin. Kokeenemat työntekijät taas pystyvät paremmin arvioimaan oppaan sisältöä sen mukaan, vastaako se yksikön arkea ja mitä asioita he kokevat tärkeiksi uuden työntekijän tietää yksikössä käytössä olevista kommunikointimenetelmistä.

8.1 Prosessin itsearviointi

Opinnäytetyöprosessini alkoi hahmottua loppuvuodesta 2020 keskusteluilla toimeksiantajan kanssa. Varsinainen opinnäytetyön tekeminen alkoi heti alkuvuodesta 2021 aiheanalyysin sekä suunnitelman kirjoittamisella. Oman haasteensa opinnäytetyöprosessiin toi se, että työstin opinnäytetyötä muiden opintojen suorittamisen sekä töiden ohessa. Muista opinnoista johtuen opinnäytetyön tekeminen ajoittui hieman pidemmälle ajalle, ja välillä oli taukoja, jolloin opinnäytetyöprosessi ei hetkeen edennyt. Otin nämä haasteet kuitenkin huomioon jo alussa ja suunnittelin aikataulun riittävän väljäksi, jotta töistä ja muista opinnoista huolimatta ehdin panostaa riittävästi myös opinnäytetyön tekemiseen. Opinnäytetyön valmistumiselle ei asetettu mitään tarkkaa tavoitepäivämäärää, vaan tavoitteena oli saada opinnäytetyö valmiiksi syksyn 2021 aikana. Opinnäytetyö valmistuikin aikataulun mukaisesti.

Tämä opinnäytetyö oli ensimmäinen toteuttamani kehittämistehtävä. Kommunikointi ja vuorovaikutus on hyvin laaja aihe, ja prosessin alussa oli hieman vaikeaa muodostaa siitä rajattua ja selkeää kehittämistehtävää. Opinnäytetyön suunnitelman kirjoittamisen myötä kehittämistehtäväksi tarkentui oppaan rakentaminen. Opinnäytetyöni suunnitelma hyväksyttiin sellaisenaan eikä siihen tarvinnut tehdä muutoksia. Suunnitelmassa asetetut tavoitteet kuitenkin tarkentuivat hieman työn edetessä. Tavoitteeksi tarkentui, että opas lisäisi erityisesti uusien henkilökunnan jäsenten tietämystä eri kommunikointimenetelmistä. Oppaan kokoamisessa

koin haastavimmaksi tiedon runsauden. Tietoa puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä oli saatavilla paljon, ja opasta kootessa jouduin jatkuvasti pohtimaan, mitä kaikkea oppaaseen on mahdollista mahdollistaa ja mikä tieto on olennaista. Lopputuloksen osalta olen tyytyväinen siihen, miten sain poimittua oppaaseen olennaisimmat asiat niin, että tekstin määrä pysyi kuitenkin hallittavana ja opas kohtuullisen mittaisena kokonaisuutena. Mielestäni lopputulos on tavoitettaan vastaava kokonaisuus. Kehittämismenetelmänä opinnäytetyössä oli haastattelu. Tämä menetelmä sopi hyvin kehittämistehtävään, sillä näin saatiin toimipaikan yksikön työntekijöiden ääntä ja mielipiteitä mukaan oppaan toteutukseen.

Päädyn toteuttamaan opinnäytetyöni yksin. Prosessin aikana koin tämän sekä vahvuutena että heikkoutena. Ollessani yksin vastuussa kehittämistyön prosessista antoi se vapautta ja pystyin suunnittelemaan aikatauluni itselleni ja toimeksiantajalle sopivaksi. Toisaalta parin kanssa tehdessä olisi vastuuta ja tehtäviä ollut mahdollista jakaa ja asioita olisi voinut pohtia yhdessä. Nyt yksin kehittämistyötä tehdessäni ei vertaistukea ollut koko ajan saatavilla ja monia asioita pohdin vain itsekseni.

Koska tein opinnäytetyönäni kehittämistyön toimeksiantajalle, oli myös yhteydenpito toimeksiantajan edustajan kanssa keskeinen osa opinnäytetyöni prosessia. Yhteydenpito toimeksiantajan edustajan kanssa oli sujuvaa, ja kävimme kehittämistyöhön liittyviä keskusteluja sekä kasvokkain että sähköpostin välityksellä. Yhteistyö ohjaavan opettajan kanssa oli myös sujuvaa, ja tapaaminen järjestyi aina nopeasti sitä pyytäessäni. Yhteydenpito ohjaavan opettajan kanssa toteutui sähköpostitse sekä videopalavereissa. Sekä toimeksiantaja että ohjaava opettajani antoivat aina pyydettyä työstäni palautetta, joka auttoi ohjaamaan työtäni oikeaan suuntaan.

8.2 Tuotoksen arviointi

Oppaan työstämisen loppuvaiheessa viisi yksikön työntekijää arvioi pyynnöstäni opasta. Arviointi toteutettiin sähköpostin välityksellä niin, että lähetin työntekijöille oppaan sekä viisi kysymystä. Kysymysten pohjalta työntekijät arvioivat ja antoivat palautetta oppaasta kirjallisesti sähköpostiin vastaamalla. Kysymyksissä pyysin työntekijöitä arvioimaan sekä oppaan ulkoasua että sitä, vastaako opas tavoitettaan. Lisäksi pyysin työntekijöiltä kehittämisehdotuksia oppaaseen liittyen sekä mielipiteitä kommunikointipassipohjan hyödyllisyydestä. Lopuksi työntekijöillä oli vielä mahdollisuus kertoa omin sanoin oppaan herättämistä ajatuksista. Lähettämäni sähköposti kysymyksineen löytyy raportin liitteistä.

Oppaan ulkoasu sai hyvää palautetta kaikilta työntekijöiltä. Työntekijät kuvailivat oppaan olevan ulkoasultaan selkeä, yksinkertainen ja helposti luettava. Värien, kuvien ja esimerkkien käyttö sai kiitosta. Kaikki viisi työntekijää arvioivat oppaan vastaavan hyvin tavoitettaan ja soveltuvan hyvin erityisesti uusien työntekijöiden perehdyttämiseen yksikössä käytössä olevista kommunikointimenetelmistä.

Kaikki palautetta antaneet työntekijät myös pitivät asukkaiden omia kommunikointipasseja hyödyllisinä. Kommunikointipasseihin liittyen palautteissa tuotiin esille, että opas ja kommunikointipassit tukisivat henkilökunnan toimintatapojen yhtenäistämistä. Kommunikointipassin ajateltiin olevan toimiva apuväline erityisesti vaikeimmin kehitysvammaisten asukkaiden kohdalla, jotka eivät ollenkaan kykene kommunikoimaan puheella. Kommunikointipassi olisi hyvä sijoittaa asukkaan omaan kansioon tai muuhun paikkaan, josta se on helposti saatavilla, ja asukkaat voisivat myös ottaa kommunikointipassin mukaan mennessään paikkoihin, joissa kohtaa vieraita ihmisiä. Kommunikointipassipohjassa todettiin olevan kaikki olennaisimmat asiat, joita asukkaan kommunikoinnista tulisi tietää.

Työntekijöillä ei ollut oppaan sisältöön liittyen juurikaan kehittämisehdotuksia. Yksi työntekijä pohti palautteessaan, olisiko oppaassa hyödyllistä kertoa laajemmin kehon ja ilmeiden erilaisista vuorovaikutustavoista. Ilmeiden ja eleiden käyttö kommunikoinnissa on kuitenkin hyvin yksilöllistä, joten tein ratkaisun, että niiden käsittely tarkemmin laajentaisi opasta liiaksi. Asukkaiden ilmeitä ja eleitä sekä niiden tulkintaa on mahdollista esitellä tarkemmin jokaisen asukkaan omassa täytettävässä yksilöllisessä kommunikointipassissa.

Toimeksiantajan edustajan kanssa käymieni keskustelujen sekä työntekijöiden palautteen mukaan opas on onnistunut ja tavoitettaan vastaava kokonaisuus. Työntekijöiden antamassa palautteessa opas arvioitiin selkeäksi ja tiiviiksi kokonaisuudeksi ja oppaan kuvailtiin olevan ”hyvin ja selkeästi tiivistetty opas”, ”sopivan pituinen ja selkeä” sekä ”ytimekäs paketti kommunikoinnista”. Palautteen perusteella opas myös tulee yksikössä tarpeeseen: ”Hyvin tehty ja selkeä opas, erittäin hyödyllinen asukkaille ja henkilökunnalle”. Oppaan toimivuus ja hyödyllisyys käytännössä selviää kuitenkin vasta sitten, kun opas on päässyt kunnolla käyttöön. Mikäli käytännössä tulee ilmi oppaaseen tai kommunikointipassipohjaan liittyviä muokkaustarpeita, on toimeksiantajalla lupa muokata tai päivittää opasta tarpeen mukaan.

9 Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys

Kehittämistyönä toteutetun opinnäytetyön lähtökohtana ei ole tieteellisen tutkimuksen tekeminen, vaan jonkin käytännön ongelman ratkaisu tai toiminnan kehittäminen. Opinnäytetyötä voidaankin tarkastella tutkimuksellisenä kehittämistyönä, jossa lähtökohtana toimii esimerkiksi jonkin organisaation kehittämistarve ja tavoitteena on kehittää tähän ratkaisu. (Ojasalo ym. 2014, 19.) Kun tavoitteena on toiminnan kehittäminen tai muutoksen aikaansaaminen, on luotettavuuden arvioiminen haastavampaa kuin puhtaasti tutkimuksellisessa työssä. Kehittämistyössä luotettavuutta arvioidaan työprosessin sekä tuotoksen onnistumisen ja toimivuuden kautta. Erityisesti työprosessin luotettavuuden arvioinnin kannalta keskeinen rooli on eri vaiheiden riittävän tarkalla dokumentoinnilla. (Kananen 2017, 69, 72.) Opinnäytetyöni raportissa olen pyrkinyt kuvaamaan selkeästi ja kattavasti kehittämistyöni eri vaiheet ja työskentelyni

niissä sekä arvioimaan prosessin onnistumista. Kehittämistyön tuloksena syntynyttä tuotosta ja sen onnistumista on arvioitu sekä itsearvioinnin että muilta työntekijöiltä saadun palautteen kautta.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvän tieteellisen käytännön mukaan tutkimuksen tekemisessä tulee toimia rehellisesti ja yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta noudattaen. Tutkimuksen toteuttamisessa hyödynnetään eettisesti kestäviä ja tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Muiden tutkijoiden tekemä työ otetaan huomioon viittaamalla asianmukaisesti heidän julkaisuihinsa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2021.) Opinnäytetyöni raportissa olen kuvannut käyttämäni tiedonhankinta- ja tutkimusmenetelmät sekä perustellut niiden valinnat. Opinnäytetyön luotettavuutta pyrin lisäämään käyttämällä lähdekriittisyyttä. Lähteitä arvioidessani kiinnitin huomioita lähteiden ikään, laatuun ja uskottavuuteen. Lähes kaikki käyttämäni lähteet ovat 2010-luvulla julkaistuja. Muutama lähde on tätä aiemmin julkaistu, mutta nekin kuitenkin 2000-luvulta. Opinnäytetyössäni merkitsin lähdeviitteet huolellisesti, jotta myös lukijalle on selvää, mistä tieto on peräisin, ja hän voi myös halutessaan itse arvioida lähteen luotettavuutta.

Arenen (2019) julkaisemissa opinnäytetyön eettisissä ohjeissa nostetaan esiin riittävä perehtyneisyys aiheeseen, tutkimuseettikan noudattaminen, henkilötietojen käsittely, tutkimusluvut sekä opinnäytetyön julkisuus. Opinnäytetyötä tehdessäni perehdyin aiheeseen monipuolisesti sekä painettujen että sähköisten lähteiden kautta. Aikaisempia aiheeseen liittyviä tutkimuksia etsin myös englannin kielellä. Erityisesti raportin teoriaosuuden kirjoittamisessa hyödynsin laajasti eri lähteitä ja lähteiden valinnassa käytin lähdekriittisyyttä. Opinnäytetyön tekemistä varten solmin työelämäyhteistyökumppanini kanssa toimeksiantosopimuksen. Opinnäytetyötä tehdessäni huolehdin siitä, että valmiissa julkaistavassa opinnäytetyössä ei ole mukana tietoja, jotka rikkoisivat vaitiolovelvollisuuttani. Aasukaiden yksityisyyden suojan vuoksi ja toimeksiantajan toiveesta en tuonut opinnäytetyössäni esiin yhteistyökumppanina toiminutta tahtoa, vaan puhuin yleisesti kehitysvammaisten asumisyksiköstä. Kehittämistyön yhteydessä en kerännyt henkilötietoja.

10 Pohdinta

Vuorovaikutuksella ja kommunikoinnilla on keskeinen rooli ihmisen elämässä. Puheen lisäksi ihminen kommunikoi monin tavoin esimerkiksi ilmeillä ja eleillä. Lisäksi kommunikoinnissa voidaan hyödyntää erilaisia apuvälineitä, kuten kuvia, esineitä tai teknologisia laitteita. (Huuhtanen 2012a, 12–15.) Kehitysvammaisilla ihmisillä ilmenee usein vaikeuksia vuorovaikutuksessa, kuten ymmärtämisessä ja itsensä ilmaisemisessa (Launonen 2011, 154–158). Aiemmissä tutkimuksissa kehitysvammaisia henkilöitä hoitavat henkilöt ovatkin nostaneet esiin kehitysvammaisten tuntemisen sekä riittävän tiedon olevan tärkeitä tekijöitä onnistuneen

kommunikoinnin kannalta (Martin, O'Connor-Fenelon & Lyons 2012). Tässä opinnäytetyössä tarkoituksena oli kehittää opas yksikössä käytössä olevista puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä. Lisäksi oppaan oheen tuli täytettävä kommunikointipassipohja, jonka avulla voidaan kuvata yksilöllisemmin asukkaiden kommunikointitapoja. Tavoitteena oli, että opas lisäisi erityisesti uusien henkilökunnan jäsenten tietämystä eri kommunikointimenetelmistä. Oppaasta saadun palautteen perusteella se on onnistunut kokonaisuus ja vastaa hyvin tavoitettaan.

Vaikka opas nyt palautteen perusteella vastaakin hyvin tavoitettaan ja on onnistunut kokonaisuus, selviää oppaan todellinen hyödynnettävyys vasta, kun se on oikeasti päässyt yksikössä käyttöön. Todellisten käyttökokemusten myötä voikin oppaassa ilmetä muutostarpeita ja ajan myötä opas voi tarvita päivittämistä. Oppaaseen mahdollisesti tehtävät muutokset ja oppaan päivitys jää toimipaikan vastuulle. Oppaassa oleva kommunikointipassipohja on hyvin tiivistetty lomake, jossa on tarkoitus tuoda esille vain aivan keskeisimmät asukkaan kommunikointiin liittyvät asiat. Pyrkimyksenä oli luoda selkeä ja tiivis materiaali, johon olisi nopeaa ja helppo perehtyä. Osa yksikön asukkaista voisi hyötyä myös laajemmasta kommunikointipassista, jossa olisi mahdollista vielä laajemmin käydä läpi asukasta ja hänen yksilöllisiä tapojaan kommunikoida ja ilmaista itseään.

Opinnäytetyön alkuvaiheessa kehittämistyö tuntui laajalta ja haastavalta tehtävältä, mutta alun jälkeen kehittämistyö ja tavoitteet tarkentuivat ja kehittämistyö eteni sujuvasti. Oppaan tekeminen oli itselleni antoisa prosessi, joka herätti pohtimaan ja tarkastelemaan kommunikointia aiempaa tarkemmin ja laajemmin sekä myös kiinnittämään huomiota omiin tapoihini kommunikoida. Sen lisäksi, että opas tarjoaa erityisesti uusille työntekijöille tietoa erilaisista yksikössä käytössä olevista kommunikointimenetelmistä, se toivottavasti myös herättelee vanhoja työntekijöitä kiinnittämään huomiota kommunikointiin ja tarvittaessa hakemaan lisää tietoa asioista esimerkiksi oppaassa mainituista lähteistä.

Lähteet

Painetut

- Arvio, M. 2011. Kehitysvamma-käsite. Teoksessa Arvio, M. & Aaltonen, S. (toim.) Kehitysvammainen potilaana. Helsinki: Duodecim, 12–16.
- Huuhtanen, K. 2012a. Mitä kommunikointi on? Teoksessa Huuhtanen, K. (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Uudistettu laitos. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 12–25.
- Huuhtanen, K. 2012b. Kommunikointi elein ja viittomin. Teoksessa Huuhtanen, K. (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Uudistettu laitos. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 27–31.
- Huuhtanen, K. 2012c. Merkit ja merkkijärjestelmät. Teoksessa Huuhtanen, K. (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Uudistettu laitos. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 58–63.
- Kananen, J. 2017. Kehittämistutkimus interventiotutkimuksen muotona. Opas opinnäytetyön ja pro gradun kirjoittajalle. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 232. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kari, O., Laakso, S., Niskanen, T. & Seppänen, M. 2020. Vammaistyön käsikirja. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Kaski, M. (toim.), Manninen, A. & Pihko, H. 2012. Kehitysvammaisuus. 5. uud. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Kyngäs, H., Kääriäinen, M., Poskiparta, M., Johansson, K., Hirvonen, E. & Renfors, T. 2007. Ohjaaminen hoitotyössä. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Launonen, K. 2011. Kehitysvammaisuuteen liittyviä kielen ja kommunikoinnin piirteitä. Teoksessa Launonen, K. & Korpijaakko-Huuhka A-M. (toim.) Kommunikoinnin häiriöt. Syitä, ilmene-mismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. 8. painos. Palmenia-sarja nro 12. Helsinki: Palmenia, 143–166.
- Matero, M. 2006. Kielelliset häiriöt ja AAC. Teoksessa Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela, E-L. (toim.) Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. 2. painos. Helsinki: WSOY, 130–164.
- Oesch, H. 2001. Puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen mahdollisuudet autististen henkilöiden kuntoutuksessa. Teoksessa Hakala, L., Hyrkkö, P., Manninen, P., Oesch, H., Salo, M. & Siikanen, M. (toim.) Jaettu ilo. Autistisen lapsen vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin kehittäminen. Helsinki: Puheterapeuttien Kustannus Oy, 109–117.
- Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 3. uud. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Rentola, M. 2006. Hyvä opas. Teoksessa Jussila, R., Ojanen, E. & Tuominen, T. (toim.) Tieto kirjaksi. Helsinki: Kansanvalistusseura, 92–107.
- von Tetzchner, S. & Martinsen, H. 2010. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Launonen, K. (suom.) 3. painos. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Trygg, B. H. 2010. Graafinen kommunikointi. Esineet, kuvat ja symbolit puhetta tukevassa ja korvaavassa kommunikoinnissa. Rautakoski, P. (suom.) Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Ylätupa, M., HUUHTANEN, K., OHTONEN, M. & ROISKO, E. 2012. Tekniikka viestimisen apuna. Teoksessa HUUHTANEN, K. (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Uudistettu laitos. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 85–91.

Sähköiset

Arene 2019. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Viitattu 3.2.2021. <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?t=1578480382>

Autismiliitto 2021. Sosiaaliset tarinat. Viitattu 6.7.2021. https://www.autismiliitto.fi/autismikirjo_ja_ikaantyminen/materiaalipankki/kommunikaatiota_ja_vuorovaikutuksen_tueksi/sosiaaliset_tarinat

Hakkarainen, K. 2014. Kehitysvammaisen hoitotyön erityispiirteet. Kandidaatintutkielma. Turun yliopisto, hoitotieteen laitos. Turku. Viitattu 25.1.2021. https://lastenneurologianhoitajat.yhdistysavain.fi/@Bin/152419/Hakkarainen+Katja+2014_Kehitysvammaisen+hoitoty%C3%B6n+erityispiirteet.pdf

Elo, S. & Sundqvist, M. 2015. Kehitysvammaisuuden haasteita hoitotyössä. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Rauma. Viitattu 25.1.2021 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86420/Elo_Sanna%20ja%20Sundqvist_Mira.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry 2021a. Mitä itsemääräämisoikeus on? Viitattu 9.2.2021. <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaraamisoikeus/mita-itsemaaraamisoikeus-on/>

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry 2021b. Itsemääräämisoikeuden vahvistaminen. Viitattu 9.2.2021. <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaraamisoikeus/itsemaaraamisoikeuden-vahvistaminen/>

Kuvat kommunikoinnissa. 2014. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus. Viitattu 7.2.2021. https://papunet.net/sites/papunet.net/files/materiaalia/Julkaisut/kuvat_kommunikoinnissa_2014.pdf

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977. Viitattu 9.2.2021. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519#L3aP42a>

Martin, A-M., O’Connor-Fenelon, M. & Lyons, R. 2012. Non-verbal communication between Registered Nurses In-tellectual Disability and people with an intellectual disability: An exploratory study of the nurse’s experiences. Part 1. Journal of Intellectual Disabilities 16(1), 61–75. Viitattu 9.2.2021. <https://journals-sagepub-com.nelli.laurea.fi/doi/full/10.1177/1744629512440938>

Papunet 2020a. Kuvat kommunikoinnissa. Viitattu 1.4.2021. <https://papunet.net/tietoa/kuvat-kommunikoinnissa>

Papunet 2020b. Kuvapankki. Viitattu 1.4.2021. <https://papunet.net/materiaalia/kuvapankki>

Papunet 2020c. Kommunikointiohjelmat iPadiin. Viitattu 25.3.2021. <https://papunet.net/tietoa/kommunikointiohjelmat-ipadiin>

Passi yhteiseen kieleen. 2007. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus. Viitattu 7.2.2021. https://papunet.net/sites/papunet.net/files/tietoa/Oppaat/passi_yhteiseen_kieleen_s.pdf

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 9.2.2021.

<http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

Salonen, K., Eloranta, S., Hautala, T. & Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 108. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 9.2.2021.

<http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166494.pdf>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2021. Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK). Viitattu 29.5.2021. <https://tenk.fi/fi/tiedetilppi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk>

Viittomat kommunikoinnissa. 2018. Helsinki: Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekki. Viitattu 25.3.2021.

https://papunet.net/sites/papunet.net/files/tietoa/Oppaat/viittomat_kommunikoinnissa_netti_2018.pdf

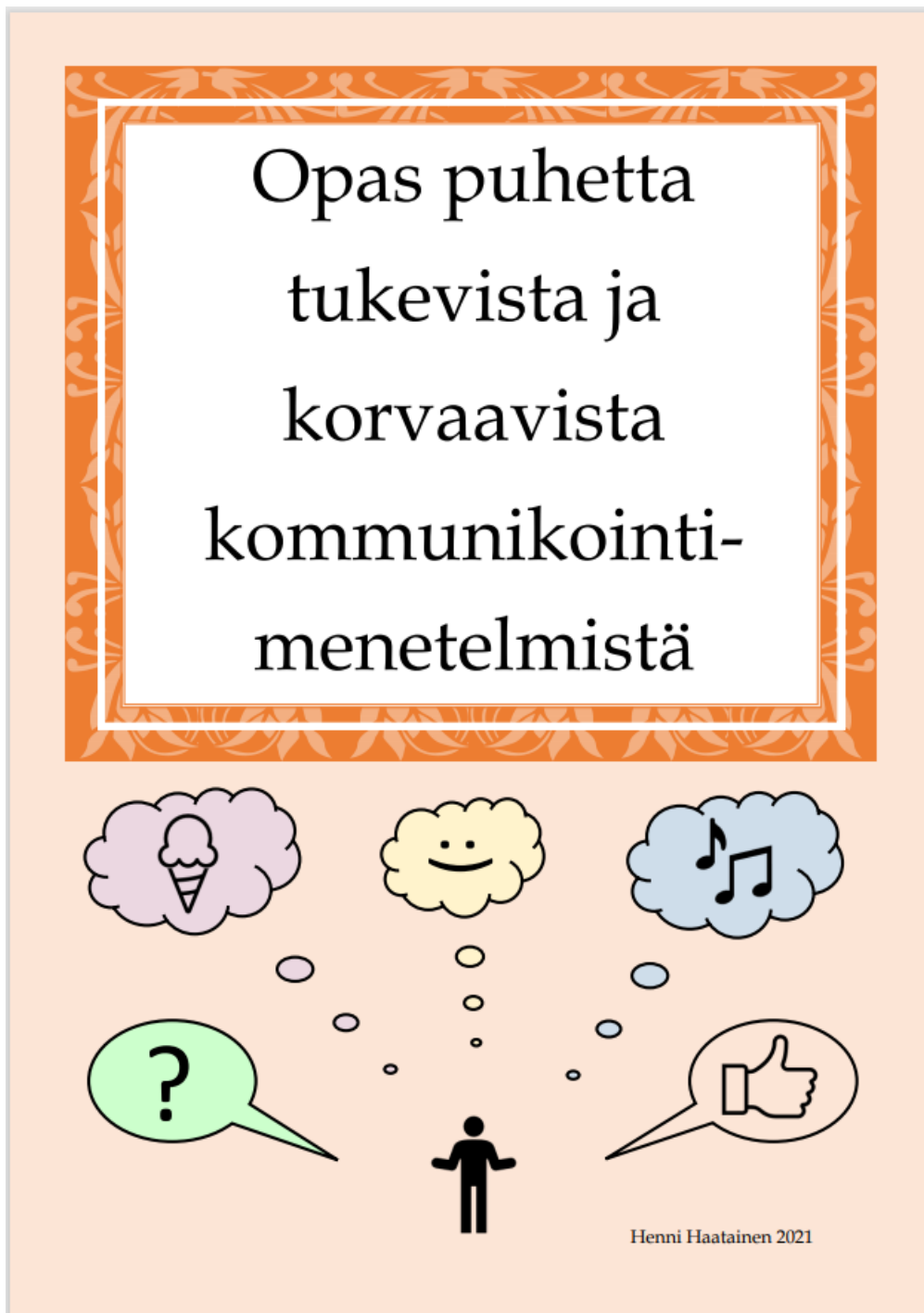
Kuviot

Kuvio 1: Opinnäytetyön lähtökohta, tarkoitus ja tavoitteet	8
Kuvio 2: Kehittämishankkeen prosessikuvaus	20

Liitteet

Liite 1: Opas puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä	31
Liite 2: Palautekysely	47

Liite 1: Opas puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä

Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät

Puhetta tukevilla ja korvaavilla kommunikointimenetelmillä viitataan kommunikointikeinoihin, joita käytetään puhutun kielen tukemisessa ja korvaamisessa. Puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia tarvitaan silloin, kun puheilmaisu on puutteellista tai puuttuu kokonaan. Lähtökohtana on käsitys vuorovaikutuksen moninaisuudesta: vuorovaikutus ja kommunikointi on paljon muutakin kuin puhetta.

Käytetään lyhennettä AAC
(Augmentative and Alternative
Communication)

Puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointikeinoja

- Eleet ja ilmeet
- Esineet
- Kuvat
- Viittomat
- Piirtäminen ja kirjoittaminen
- Erilaiset laitteet ja sovellukset

Eleet ja ilmeet

Eleet ja ilmeet ovat luonnollinen osa vuorovaikutusta. Usein eleet ja ilmeet ovat tiedostamaton ja automaattinen tapa ilmaista itseään ja reagoida asioihin, mutta niitä voidaan käyttää kommunikoinnissa myös tietoisemmassa tarkoituksessa.

Esimerkkejä eleiden ja ilmeiden käytöstä kommunikoinnissa:

- Tunteiden ilmaisu
- Kivun tai muun olotilan ilmaisu
- Esineiden/asioiden osoittaminen tai tavoittelu
- Kyllä/ei -vastaukset

Esineet

Esinekommunikointia hyödynnetään muun muassa vaikeasti kehitys- tai aistivammaisten henkilöiden kanssa. Esineet ovat kuvia konkreettisempia, sillä niitä voi katselemisen lisäksi tunnustella, haistella ja maistellakin. Esineet toimivat konkreettisena välineenä sen ilmaisemisessa, mitä seuraavaksi tapahtuu. Puhevammaisen henkilö voi myös esineiden avulla ilmaista omia tarpeitaan, kuten nälkää ja janoa tai kertoa esimerkiksi halustaan ulkoilla.

Kuvat

Kuvilla kommunikoidessa käytetään puheen ja sanattoman viestinnän rinnalla erilaisia kuvasymboleja. Kuvien avulla henkilö voi ilmaista esimerkiksi haluamansa asian tai tehdä valintoja asioiden välillä. Kuvia käytettäessä kommunikointikumppanin kannattaa myös sanallistaa viesti yhteisen ymmärryksen varmistamiseksi.

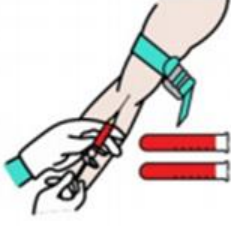

Sosiaalinen tarina tarkoittaa kuvien ja yksinkertaisen tekstin avulla tuotettua kuvausta haastavasta tai vieraasta tilanteesta. Tarinan tavoitteena on auttaa ymmärtämään tilanne kokonaisuutena sekä helpottaa tilanteessa toimimista.

Kuvia voidaan käyttää esimerkiksi:

- Kommunikoinnin välineenä
- Asioiden jäsentämisen apuna
- Ympäristön tapahtumien ymmärtämisen tukena
- Muistin tai kerronnan tukena
- Ajan hahmottamisen apuna
- Toiminnan ohjaamisen tukena

Papunetin verkkosivuilla on tarjolla laaja kuvapankki sekä kuvatyökalu:

<https://kuvapankki.papunet.net>

 <p>Taksi tulee hakemaan.</p>	 <p>Menemme terveyskeskukseen.</p>	 <p>Ensin istumme odotuhuoneessa.</p>	 <p>Hoitaja kertoo, kun on vuorosi.</p>
 <p>Saat istua verinäytteen oton ajan.</p>	 <p>Ensin puhdistetaan,</p>	 <p>sitten pistää vähän.</p>	 <p>Lopuksi painetaan pistoskohtaa</p>
 <p>ja laitetaan laastari.</p>	 <p>Valmista tuli!</p>	 <p>Taksi tulee hakemaan</p>	<p>ja tuo takaisin [Yksikön nimi ja kuva]</p>

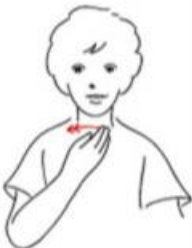

Viittomat

Tukiviittomisessa käytetään viittomakielen viittomamerkkejä puheen tukena, jolloin puhutun kielen mukaisesti viitotaan viestin keskeiset avainsanat. Tukiviittomia käytettäessä on tärkeä muistaa käyttää rinnalla aina yksinkertaista ja selkeää puhetta, jolloin viittominen voi edistää puheen kehitystä ja helpottaa puheviestin ymmärtämistä. Tukiviittomien lisäksi puheen tukena voidaan käyttää sormiaakkosia, esimerkiksi henkilöiden nimistä puhuttaessa.

Viittomien käyttämisessä haasteena voi olla viittomien oppettamisen työläys. Viittomien oppettelu pelkästään kuvista voi olla haastavaa, sillä liike on olennainen osa viittomia. Nykyisin internetissä on saatavilla paljon materiaalia sekä kuva- että videomuodossa viittomien oppetteluun.

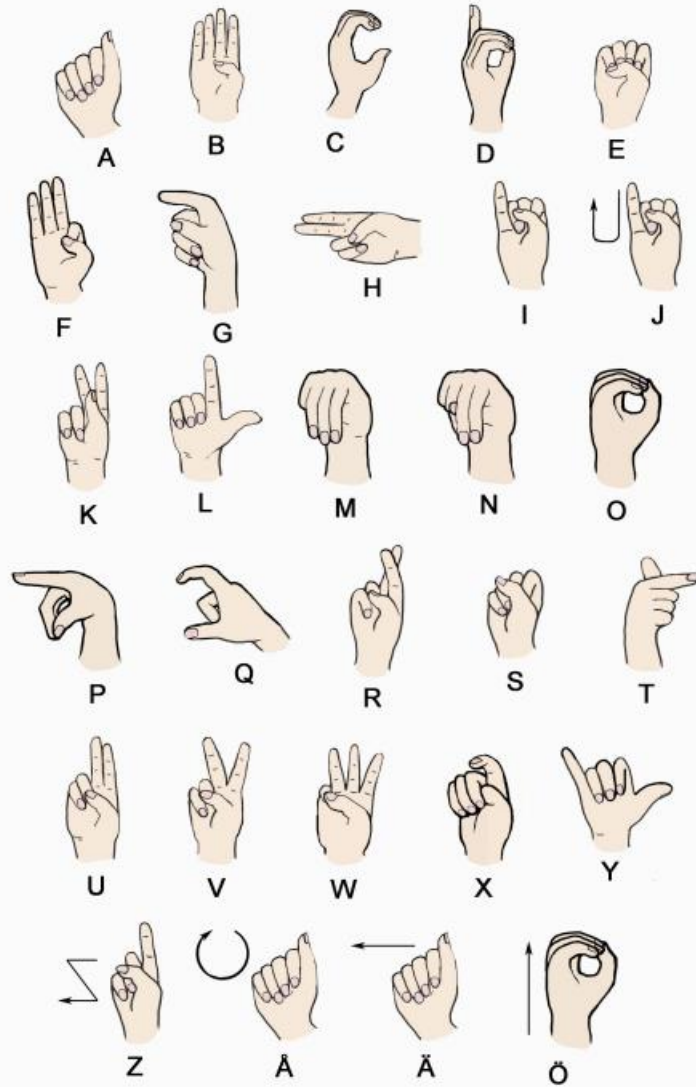
Materiaalia viittomien oppetteluun:

- Käsipuhe: <https://www.kasipuhe.fi>
- Viittomahaku: <https://viittomahaku.fi>
- Papunet: <https://papunet.net/materiaalia/materiaalia-viittomakommunikointiin>
- SignWiki: <http://finsl.signwiki.org/index.php/Etusivu>
- Suvi – Suomen viittomakielten verkkosanakirja:
<http://suvi.viittomat.net/>
- Viito-sovellus

<p>kävellä</p> 	<p>hyppiä</p> 	<p>keinua</p> 	<p>ratsastaa</p>
<p>nukkua</p> 	<p>syödä</p> 	<p>juoda</p> 	<p>pestä kädet</p>
<p>kirja</p> 	<p>kirjasto</p> 	<p>televisio</p> 	<p>omena</p>
<p>maito</p> 	<p>vesi</p> 	<p>mehu</p> 	<p>piimä</p>

koulukokous.papernet.net

Sormiaakkoset

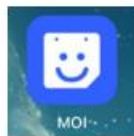
Kuva: Auli Meronen / Voppi - Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri (<https://www.voppi.fi/sisalto/viittomat-puheen-tukena/>)

Sovellukset

Kommunikoinnin tukena voidaan käyttää teknologisia apuvälineitä, kuten kommunikointilaitteita sekä tietokoneessa tai tabletissa toimivia kommunikointisovelluksia.

GoTalk Now -sovelluksen avulla voi kommunikoida kuvilla tai kirjoittamalla. Sovellukseen on myös mahdollista tuoda omia kuvia, videoita tai ääntä.

MOI on sähköinen kalenterisovellus, johon voi tallentaa kuvaa, ääntä, piirtämistä ja tekstiä. Merkinnät auttavat hahmottamaan tapahtumia ja kuvat voivat toimia tukena menneistä tai tulevista asioista keskusteltaessa.

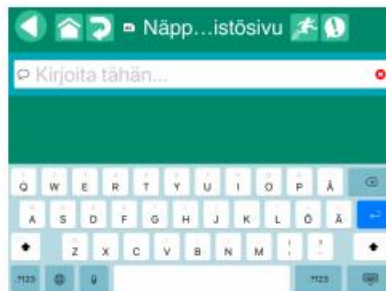
GoTalk Now -sovellus

Sovelluksen ulkonäkö vaihtelee käyttäjän mukaan, sillä sovellukseen luodaan itse tarvittavat sanastot/kuvastot tai käytössä olevat ääniviestit. Esimerkiksi painikkeiden tekstit, kuvat, värityksen ja lukumäärän yhdellä sivulla saa itse valittua. Ohessa muutama esimerkinomainen kuva siitä, miltä sovellus voi näyttää.

Sivun alalaidassa olevista nuolista siirrytään sivujen välillä ja talon kuvasta pääsee aina palaamaan aloitus-sivulle. Painikkeita luodessa on määriteltävä, mitä painikkeesta tapahtuu. Painike voi esimerkiksi avata uuden sivun, jossa on aiheeseen liittyviä kuvia/sanastoa tai painikkeeseen voi olla liitettyä äänitetty viesti.

Sovelluksessa on tarjolla myös näppäimistö-sivu, jolla voi itse kirjoittaa viestin, jonka sovellus muuttaa puheeksi.

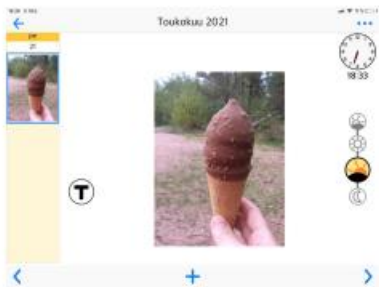
MOI-sovellus

Viikkonäkymä sovelluksessa. Sivun alalaidassa olevista nuolista pystyy vaihtamaan näkyvää viikkoa. Vasemmassa yläkulmassa olevasta sinisestä kuvakkeesta pääsee katselemaan kuukausinäkömää. Painamalla haluamaansa päivää, aukeaa päivä isoksi, jolloin pääsee lisäämään päivän kohdalle uuden merkinnän alalaidassa olevasta +-merkistä.

Kun päivään haluaa tehdä uuden merkinnän, aukeaa tämän näköinen sivu. Sovellukseen voi ottaa suoraan kuvan/videota laitteella, lisätä kuvan/videon laitteen muistista, piirtää tai äänittää. Kuvan otsikko tulee näkyviin kalenterissa kuvan yläpuolella. Oikean laidan tekstilaatikkoon voi kirjoittaa merkinnästä pidemmän kuvauksen, jonka saa erikseen näkyviin. Merkintä tallennetaan oikean yläkulman sinisestä symbolista.

Kun kalenteriin tallennettua merkintää painaa, aukeaa se kokonaisuudessaan. Kuvan vieressä oleva T-symboli tarkoittaa, että kuvaan liittyy jokin teksti, jonka saa näkyviin kyseistä symbolia painamalla. Oikean yläkulman kolmesta pisteestä aukeaa valikko, josta merkinnän voi poistaa, muokata tai lisätä kuvan päälle punaisen rastin esimerkiksi suunnitellun tapahtuman peruuntuessa.

Kommunikointipassi

Kommunikointipassi on apuväline, jonka avulla voidaan välittää muille ihmisille tietoa puhevammaisen henkilön vuorovai-
kutus- ja kommunikointitavoista. Kommunikointipassin avulla
uusi ihminen saa tietoa esimerkiksi siitä, miten henkilö ilmai-
see itseään, millaisia tukitoimia hän tarvitsee onnistuakseen
kommunikoinnissa ja millaiset asiat häiritsevät kommunikoin-
tiin keskittymistä. Kommunikointipassin avulla puhevammai-
sella henkilöllä on mahdollisuus ilmaista itseään ja kommuni-
koida onnistuneesti myös silloin, kun tilanteet tai ihmiset ovat
uusia ja hänelle vieraita.

Kommunikointipassin avulla voidaan välittää tietoa esimerkiksi:

- Henkilön käyttämistä kommunikointikeinoista
- Miten henkilö ilmaisee itseään (esimerkiksi ilmeet, eleet, ääntely, kyllä/ei)
- Millaisia apuvälineitä henkilö käyttää kommunikoinnissaan
- Miten henkilöä voi tukea kommunikoinnissa
- Millaiset asiat häiritsevät henkilön kommunikointia

KUVA

KOMMUNIKOINTIPASSI

Nimi:

Tärkeää tietoa minusta:

Tarvittaessa voit ottaa yhteyttä:

NÄIN KOMMUNIKOIN

Esimerkiksi tietoa käyttämistäni kommunikointikeinoista, miten ilmaisen kyllä/ei, mitä ilmeeni/eleeni/ääntelyni tarkoittavat

NÄIN TUET MINUA KOMMUNIKOINNISSA

Esimerkiksi ympäristöön, vuorovaikutuskumppanin toimintaan tai apuvälineisiin liittyvät asiat

Kuvitteelliselle henkilölle tehty kommunikointipassi esimerkkinä siitä, millaisia asioita passin avulla voi esimerkiksi kertoa.

KOMMUNIKOINTIPASSI

Nimi: *Erkki Esimerkki*

Tärkeää tietoa minusta: *Minulla on diabetes. En osaa varoa liikenteessä, joten tarvitsen ulkona valvontaa ja ohjausta*

Tarvittaessa voit ottaa yhteyttä: *Äiti (xxx-xxxxxxx), ohjaaja (xxx-xxxxxxx)*

NÄIN KOMMUNIKOIN

Esimerkiksi tietoa käyttämistäni kommunikointikeinoista, miten ilmaisen kyllä/ei, mitä ilmeeni/eleeni/ääntelyni tarkoittavat

- *Puhun yksittäisiä sanoja, mutta muuten ilmaisen itseäni ilmeiden, eleiden ja ääntelyn kautta*
- *Kuvien käyttäminen tai piirtäminen puheen tukena auttaa minua ymmärtämään*
- *Käyttämäni sanoja: joo, ei, ulos, äiti*
- *Ilmaisen nälän osoittamalla vatsaani*
- *Sanon ai ai, kun minua sattuu johonkin*
- *Osoitan tai ojennan käteni, jos haluan jotakin*

NÄIN TUET MINUA KOMMUNIKOINNISSA

Esimerkiksi ympäristöön, vuorovaikutuskumppanin toimintaan tai apuvälineisiin liittyvät asiat

- *Puhu rauhallisesti ja selkeästi*
- *Anna minulle riittävästi aikaa reagoida ja vastata*
- *Ennen kuin puhut minulle, voit kiinnittää huomioni esimerkiksi koskettamalla minua*
- *Minulla on oma tabletti ja siinä MOI-sovellus*

Oppaassa käytetyt lähteet, joista löytyy myös lisätietoa aiheesta

Autismiliitto 2021. Sosiaaliset tarinat. https://www.autismiliitto.fi/autismikirjo_ja_ikaantymisen/materiaalipankki/kommunikaation_ja_vuorovaikutuksen_tueksi/sosiaaliset_tarinat

Huhtanen, K. (toim.) 2012. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Uudistettu laitos. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Kari, O., Laakso, S., Niskanen, T. & Seppänen, M. 2020. Vammaistyön käsikirja. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Kuvat kommunikoinnissa. 2014. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus. https://papunet.net/sites/papunet.net/files/materiaalia/Julkaisut/kuvat_kommunikoinnissa_2014.pdf

Meronen, A. 2021. Viittomat puheen tukena. Voppi - Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri. <https://www.voppi.fi/sisalto/viittomat-puheen-tukena/>

Papunetin verkkosivut. <https://papunet.net/>

Passi yhteiseen kieleen. 2007. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus. https://papunet.net/sites/papunet.net/files/materiaalia/Julkaisut/passi_yhteiseen_kieleen.pdf

Trygg, B. H. 2010. Graafinen kommunikointi. Esineet, kuvat ja symbolit puhetta tukevassa ja korvaavassa kommunikoinnissa. Rautakoski, P. (suom.) Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Viittomat kommunikoinnissa. 2018. Helsinki: Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekki. https://papunet.net/sites/papunet.net/files/tietoa/Oppaat/viittomat_kommunikoinnissa_netti_2018.pdf

Oppaassa käytetyt kuvat

Viittomakuvat:

Kävellä: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen, muokkaus Sari Kivimäki

Hyppiä: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen, muokkaus Sari Kivimäki

Keinua: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen, muokkaus Sari Kivimäki

Ratsastaa: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

Nukkuu: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Kalevi Puistolinna

Syödä: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen, muokkaus Sari Kivimäki

Juoda: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen, muokkaus Sari Kivimäki

Pestä kädet: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

Kirja: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

Kirjasto: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

Televisio: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

Omena: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

Maito: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

Vesi: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen, muokkaus Sari Kivimäki

Mehu: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Kalevi Puistolinna

Piimä: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

Sosiaalisen tarinan kuvat:

Taksi: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

Terveyskeskus: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Kuvako

Odotushuone: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / ARASAAC

Terveystenhoitaja: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / ARASAAC

Nostotuoli: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / ARASAAC

Puhdistaa: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / ARASAAC

Verinäyte: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / ARASAAC

Painaa pistoskohtaa: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / ARASAAC

Laittaa laastari: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / ARASAAC

Kannustaa: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / ARASAAC

Kommunikointipassi:

Kasvot: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / ARASAAC

Liite 2: Palautekysely

Moikka!

Olen tehnyt opinnäytetyönäni opasta puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä [yksikön nimi]. Toivoisin, että sinulla olisi hetki aikaa tutustua oppaaseen ja vastata ohessa oleviin kysymyksiin. Opas on tämän sähköpostin liitteenä. Käytän vastauksia opinnäytetyössäni oppaan arvioinnissa, mutta vastaajien nimet eivät missään kohtaa tule ilmi.

1. Mitä mieltä olet oppaan ulkoasusta?
2. Oppaan tavoitteena on lisätä erityisesti uusien henkilökunnan jäsenten tietämystä eri kommunikointimenetelmistä ja asukkaiden kommunikointitavoista. Koetko, että opas vastaa tavoitetta?
3. Oppaassa on myös täytettävä kommunikointipassipohja. Olisiko asukkaiden omat kommunikointipassit mielestäsi hyödylliset?
4. Onko sinulla oppaaseen liittyen kehittämissuhteita? Lisäisitkö tai poistaisitko jotakin?
5. Vapaa sana oppaan herättämistä ajatuksista

Terv. Henni